

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan

Hynek Fajmon a Roman Joch

Skupina
Evropských
konzervativců
a reformistů

Margaret **Thatcherová** a Ronald **Reagan**

Hynek Fajmon a Roman Joch

Na vydání této publikace spolupracovala

Skupina
Evropských
konzervativců
a reformistů

Text © Hynek Fajmon a Roman Joch

Fotografie jsou publikovány za podmínek veřejné licence
Creative Commons, či je poskytly Ronald Reagan Library
a Margaret Thatcher Foundation.

Vydal © Petr Kopecký, 2010

ISBN 978-80-903182-1-2

Předmluva

Milé čtenářky a vážení čtenáři,

do rukou se Vám dostává malá knížka s názvem „Margaret Thatcherová a Ronald Reagan“. Je sestavena z textů, které jsme v posledních letech o těchto dvou nejvýznamnějších představitelích anglosaské konzervativní politiky 2. poloviny 20. století publikovali.

Oba jsme přesvědčeni o tom, že odkaz mimořádných osobností Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana je nutné stále připomínat. Nedávné 20. výročí pádu železné opony ukázalo, že na jejich zásluhy se záměrně zapomíná a jejich přínos je zamlčován. Tomu chceme vydáním této publikace zabránit.

Je nesporné, že svoboda, demokracie a tržní hospodářství byly v západním světě posíleny a ve střední a východní části Evropy i jinde po světě obnoveny právě díky těmto dvěma politikům. Bez jejich přimočaré a nekompromisní obhajoby ideových základů svobodného světa by nebyla svoboda, demokracie a tržní hospodářství obnoveny ani u nás v České republice.

Vydáním této knihy bychom rádi poděkovali Margaret Thatcherové a Ronaldu Reaganovi za to, co pro nás Čechy a další národy žijící do roku 1989 v komunistické totalitě udělali.

Hynek Fajmon a Roman Joch

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan – politici svobody

Hynek Fajmon

Od odchodu Margaret Thatcherové z funkce britské premiérky nás dělí téměř 20 let, od odchodu Ronalda Reagana z funkce amerického prezidenta nás dělí dokonce 22 let. Přesto obě tyto osobnosti nepřestávají inspirovat politické myšlení po celém světě. Jejich postavení mezi bývalými vrcholnými politiky je mimořádné plným právem. Oba mají totiž velkou zásluhu na tom, že politická a hospodářská svoboda se na konci 20. století rozšířila do takové míry, která v lidských dějinách neměla nikdy obdoby.

Margaret Thatcherová i Ronald Reagan vybočovali z řady většiny svých předchůdců i následovníků. Na rozdíl od nich měli své zřetelné a jasně definované přesvědčení a pro jeho prosazení nebyli ochotni ustupovat tolik jako jiní. Na rozdíl od politiků s mělce zakotvenými ideály a velkou ochotou hledat kompromis s kýmkoli byli tito dva naopak zdravě nekompromisní. Bez problémů byli ochotni říci nahlas věci, které se dříve nahlas neříkaly. Reaganovo označení SSSR jako „říše zla“ pojmenovalo skutečnou podstatu sovětského komunismu.

20. století je stoletím zápasu individualistů s kolektivisty. Liberální demokracie byly vystaveny obrovskému tlaku zevnějšku od totalitních států a zevnitř od totalitních politických sil. Přes nesporné úspěchy kapitalismu v 19. století tak vidíme ve 20. století růst komunistických, nacistických a jiných totalitních říší. Jedna vznikla již v roce 1917 v Rusku, další potom v roce 1933 v Německu a nejpočetnější v roce 1949 v Číně. Důsledky ustavení a provozu těchto totalitních systémů byly pro celé lidstvo mimořádným poučením. V SSSR zemřelo násilnou smrtí během kolektivizace a politických procesů několik milionů lidí. V Německu pod Hitlerovým vedením přišlo z politických důvodů o život také několik milionů lidí a v Číně během kulturní revoluce rovněž.

Tyto tragické oběti kolektivistického experimentu je třeba postavit

do protikladu k nudnému, ale spořádanému fungování liberálních demokracií v USA a v Británii. Přesto však měly totalitní ideologie po většinu 20. století obrovskou podporu veřejnosti a intelektuálů. Klasické liberální svobody byly zesměšňovány a soustavně podvráceny a demokratičtí politikové se nacházeli téměř stále v defenzivě. Obrat nastává teprve v 80. letech a je nerozlučně spojen se jmény Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana.

Konzervativní revoluce 80. let 20. století byla připravena nejprve na půdě společenských věd, především ekonomie. Spor o to, zda ekonomickou aktivitu má koordinovat centrální autorita prostřednictvím plánu nebo naopak neviditelná ruka trhu prostřednictvím svobodně vzniklých cen, byl podstatou politického souboje individualistů a kolektivistů. Friedrich August von Hayek prokázal, že centrální plánování je v konečném důsledku neslučitelné se svobodou jednotlivce. Zde nastal bod zlomu, protože v takové situaci přestalo mít smysl usilovat o kompromis mezi trhem a plánem. Klasický liberalismus obnovil díky těmto novým intelektuálním impulsům svou přitažlivost a argumentační sílu. Od toho byl již pouze krok k praktické politice.

Před Hayekem existovalo v ekonomii jakési kompromisnictví s plánem. Nejlépe jej reprezentoval slavný rakouský ekonom Joseph Schumpeter. Ten sice se socialismem nesouhlasil, ale nepřestával tvrdit, že pohyb směrem k socialismu je nevyhnutelný. Samotný socialismus potom definoval jako postupný přesun rozhodování o hospodářských záležitostech ze sféry soukromé do sféry veřejné. Z hlediska takto široce pojaté definice hodnotil světový vývoj až do své smrti na konci 40. let velmi realisticky. Svět skutečně „pochodoval směrem k socialismu“ a hesly provázejícími tento proces bylo „znárodnění“ a „plánování“. Ostatně to si lidé pamatují i z naší historie. Schumpeter se však mýlil v tom, že pochod k socialismu považoval za nevyhnutelný. Dokladem toho je politická činnost Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové v 80. letech. Tématem světové politiky přestalo být právě díky jejich činnosti „znárodnění a plánování“. Prioritou hospodářské politiky se stala „privatizace a trh“.

Reagan a Thatcherová stáli při svém vstupu do vrcholné politiky před stejnými úkoly. Prvním úkolem bylo vypořádat se s kolektivistickým nebezpečím zvnějšku a druhým bylo vypořádat se s obdobným nebezpečím uvnitř jejich zemí. Těchto úkolů se oba zhostili s mimořádným úspěchem. Pozoruhodné bylo to, že od samého počátku věci nezamlžovali a šli nekompromisně za svými cíli. Ještě daleko pozoruhodnější však byla skutečnost, že pro takto pojatou politiku získali obrovskou veřejnou podporu. Až do 70. let totiž bylo za politiku přinašející hlasy považováno něco úplně jiného než to, co předváděla Thatcherová s Reaganem. O to zajímavější bylo sledovat jejich volební vítězství. Reagan i Thatcherová poráželi své politické protivníky rozdílem třídy. Ronald Reagan vyčerpал americkou ústavou maximálně přípustná dvě prezidentská období a Margaret Thatcherová dosáhla rekordního volebního hattricku v řadě za sebou. Díky tomu měli dostatečný mandát k prosazování své politiky doma i v zahraničí.

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan ovlivnili konec 20. století více než kdokoliv jiný. Jejich dlouholeté úsilí bylo korunováno v roce 1989 zhroucením komunismu v zemích střední a východní Evropy a v roce 1991 rozpadem „říše zla“. Ve většině dříve komunistických zemí se začala obnovovat demokracie, vláda práva a tržní hospodářství. S tímto vývojem na východě ostře kontrastovala prosperita Západu. Ronald Reagan byl v té době již politickým důchodcem a za krátko se k němu připojila i Margaret Thatcherová. Ani jeden však nepřestal oslovovat mnoho lidí na celém světě. Jejich paměti a životopisy jsou zdrojem inspirace pro nově generace.

Při oficiální návštěvě Margaret Thatcherové v USA 26. února 1981

Etická a hodnotová východiska thatcherismu a reaganismu

Morální základy thatcherismu

Hynek Fajmon

Politika Margaret Thatcherové byla založena na jisté morální vizi uspořádání společnosti. Základním cílem pro ni nebylo samoučelné získání moci a její udržení bez ohledu na samotný obsah prováděné politiky. Cílem bylo naopak získání moci a její udržení v zájmu prosazení velmi konkrétní a přesně definované politiky odvozené z morální vize uspořádání britské společnosti. O její správnosti byla britská premiérka velmi silně přesvědčena a nehodlala při jejím prosazování dělat kompromisy.

Standardní britská definice morálky je vyjádřena v knize Encyklopedia Britannica, kde se říká: „Morálka je standard lidského chování podmíněný buď subjektivně, nebo objektivně a založený na tom, co je považováno za eticky správné a špatné.“ V politice jde potom o správu veřejných záležitostí dle jistých pravidel. Politika se proto v zásadě nemůže realizovat bez stanovení pravidel správného a nesprávného chování.

Thatcheristická morální vize je směsí tradicionalismu, vlastenectví a protestantské etiky. Základním východiskem je role jednotlivce ve společnosti. Ta je v thatcheristickém pojetí spojena se třemi základními kategoriemi – svobodou, odpovědností a příležitostmi. Svoboda jednotlivce je dle tohoto pojetí uskutečnitelná pouze za předpokladu odpovědného chování jednotlivců vůči sobě navzájem a také vůči státu. Thatcheristé věří v přirozené právo každého jednotlivce využívat své schopnosti a iniciativu ke zlepšení vlastního života. Odpovědnost je potom chápána nikoliv jako povinnost vůči státu, ale spíše jako určitá sebekontrola v jednání jednotlivců. Za odpovědnost je považováno takové chování, které je v souladu s tím, co se osvědčilo v minulosti. Odtud pramení úcta thatcherismu k tradici.

Rodina je druhou důležitou hodnotou v britské konzervativní morálce. Zde se samozřejmě nejedná o britskou zvláštnost nebo vynález. Role rodiny je všude v Evropě a také v dalších částech světa společným dědictvím křesťanské civilizace. Rodina je v britské tradici z náboženského i politického hlediska ideálním nástrojem pro organizaci osobního života jednotlivců. Přestože existuje jistá míra tolerance k dalším možným formám lidského soužití, je rodina považována za jedinou morálně správnou formu. Rodina a její fungování je čistě osobní a soukromou záležitostí jejích členů. Zasahovat do autonomie rodiny je vláda oprávněna pouze v případech, kdy jsou ohrožena práva některého z jejích členů.

Stát a národ jsou třetí důležitou hodnotou britské konzervativní morálky. V Británii jsou pojmy „state“ a „nation“ v podstatě synonymy, přestože Británii dnes tvoří čtyři národy v evropském smyslu – Angličané, Velšané, Skotové a Severní Irové. Všichni se však považují za příslušníky britského politického národa, který je spojen do jednoho celku nikoliv etnicky nebo jazykově, ale institucemi britského parlamentu, britské koruny a britské vlády. Autorita těchto institucí je velmi vysoká. Je tomu tak mimo jiné proto, že se v moderních dějinách nikdy nesnažily omezovat svobodu a lidská práva Britů.

Hlavním úkolem britského státu je garantovat dodržování pravidel „fair play“. Zde mám na mysli pravidla chování mezi lidmi v Británii. Jsou tvořena třemi komponenty. Prvním komponentem je trh jako hlavní regulátor ekonomických vztahů. Druhým komponentem je vláda práva jako hlavního regulátoru sociálních vztahů. Konečně třetím komponentem je spoléhání se na tradici. Tento přístup se úspěšně prosazuje ve všech sférách britského veřejného života.

Svár tradiční konzervativní morálky s morálkou socialistickou se prolíná politickými a hospodářskými dějinami Británie po celé 20. století. Thatcheristé přitom dávají hospodářský úpadek Británie po II. světové válce do přímé souvislosti s uplatňováním antiliberální hospodářské politiky, pro kterou je hlavním cílem odstraňování příjmové diference mezi lidmi.

Thatcheristé nepovažují příjmovou nerovnost mezi lidmi za něco

špatného. Příjmová nerovnost je logickým důsledkem reálného uplatnění svobody jednotlivce. Úspěch jednotlivce, zisk a bohatství nejsou ničím nemorálním. Z toho rovněž plyne, že všechny legální aktivity vedoucí k zisku jsou z mravního hlediska oprávněné, a dokonce hodné úcty. Tato skutečnost je důsledkem silného vlivu protestantismu v Británii.

Součástí konzervativní tradice je podpora podnikavosti a osobní odpovědnosti. Právě proto Británie málokdy pochybovala o užitečnosti tržního hospodářství a svobodného obchodu. Britské vlády jakékoliv politické orientace s těmito koncepty v zásadě vždy souhlasí a uplatňují je ve vlastní hospodářské politice. Británie je v důsledku této skutečnosti společně s USA největším propagátorem protržní hospodářské politiky a svobodného obchodu na světě.

Ronald Reagan a morální vůdcovství

Roman Joch

Ronald Reagan byl státníkem svobody. Posílil moc Ameriky a vyvíjel tlak na Sověty, čímž ubránil americkou svobodu před sovětským imperialismem a posunul hranice svobody ve světě, poněvadž způsobil rozpad světové komunistické soustavy. Američanům jejich svobodu navíc zvětšil, protože jim snížil daně a v jejich životech umenšil roli státu. Jsou-li však jednou lidé svobodní, jak mají svou svobodu uplatnit? Jak s ní mají naložit? K čemu jim má sloužit?

To je otázka, na niž nám smysluplnou odpověď dávají pouze konzervativci. Vztah nacistů a komunistů ke svobodě je jednoznačný: jsou proti ní totálně. Socialisté ji chtějí sešňerovat a umenšit rozsáhlým pečovatelským státem; tím, že z lidí snímají jejich individuální odpovědnost a přenášejí ji na stát, berou jim rovněž svobodu. Liberálové jsou sice pro svobodu, ale na otázku, co s ní mají lidé dělat, nám odpověď nedávají. Přinejlepším řeknou, že lidé s ní mají naložit, jak chtějí. Jenomže vyvstává další otázka: je skutečně úplně jedno, jak lidé se svou svobodou naloží? Nehrozí náhodou, že při jejím špatném uplatnění mohou o ni lidé přijít? Trpká zkušenost lidstva nás učí, že hrozí právě to. A navíc, nejsou náhodou některá uplatnění svobody vnitřně hodnotnější než

jiná? Veškeré ideály ušlechtilosti, milosrdenství a statečnosti nás učí, že vskutku existují. Těchto věcí si liberálové obvykle vědomi nejsou.

Jsou si jich však velice dobře vědomi konzervativci. Ti jsou pro maximální svobodu slučitelnou s civilizovaným řádem, zároveň nám však poskytují odpověď i na otázku, jak mají lidé svou svobodu uplatnit správně: mají mravní povinnost svobodně volit to, co je spravedlivé a dobré.

A Ronald Reagan konzervativcem věru byl. V roce 1983 – na vrcholu studené války – řekl: „Amerika, jež je silná vojensky a ekonomicky, nestačí. Svět musí vidět Ameriku, jež je silná morálně; s krédem a vizí. Ty nám dodávají odvalu a vedou nás k úspěchům. Pro nás mají hodnoty smysl.“ Reagan si jako křesťan byl vědom toho, co věděl již Aristoteles a co učí křesťanství: aby byl člověk plně svobodný, musí být mravný. Vnější, politická svoboda pro plnou svobodu člověka nestačí. To proto, že pokud si člověk ve svém životě nevolí to, co jeho rozum a svědomí považují za správné, nýbrž se nechává (s)vést svými vášněmi, je vlastně otrokem hříchu. Aby se od hříchu osvobodil, aby se naučil kontrolovat a ovládat své vášně a choutky, musí se cvičit v ctnostech a praktikovat je; musí se naučit upřednostňovat to, co jeho rozum a svědomí pokládají za správné, před tím, kam ho vábí jeho vášně. Jen tak je plně svobodný: volby činí on sám, jeho rozum; není pouhou bezvládnou hračkou zmítanou svými vášněmi.

Být ctnostný má velice praktický vztah k zachování svobody, konkrétně k její obraně. Aby lidé zůstali svobodní, musí být připraveni svou svobodu bránit. To znamená, že musí být připraveni svůj život riskovat při obraně svobody a nikdy se dobrovolně nesmířit s její ztrátou. Jinými slovy, musí být odhodláni raději zemřít vestoje, než žít na kolenou. Jen tak mají naději svobodu ubránit proti těm, kdo by jim ji chtěli vzít. To naznačil prezident Reagan již ve svém prvním inauguračním projevu 20. ledna 1981: „Žádný arzenál ani žádná zbraň v arzenálech světa není tak mocná jako mravní odvaha svobodných mužů a žen.“ A ve svém prvním celonárodním projevu, v řeči „*A Time for Choosing*“, pronesené v prezidentské kampani v roce 1964 ve prospěch senátora Goldwatera, Reagan svým spoluobčanům sdělil: „Vy i já máme rendez-vous s osudem. Můžeme pro naše děti zachovat tuto

poslední nejlepší naději lidstva na zemi, anebo je můžeme odsoudit k prvnímu vykročení do tisíciletí tmy. Pokud selžeme, alespoň ať naše děti a děti našich dětí o nás řeknou, že jsme si svůj krátký pobyt zde zasloužili. Že jsme učinili vše, co jsme učinit mohli.“ Jinými slovy, udržení svobody si nutně vyžaduje značnou dávku ctností: ctnost odvahy, ctnost statečnosti, ctnost odhodlání upřednostnit riskantní boj za svobodu se zbraní v ruce před pouhým pohodlným biologickým vegetováním v otroctví.

K druhému intimnímu kontaktu mezi svobodou a ctnostmi dochází v bolestné otázce potratů. Nikde jinde se problémy nesprávně uplatněné svobody neprojevují tragičtěji: záměrným zabitím malého človíčka. Propojení svobody s ctností je zde žádoučnější než kdekoliv jinde, neboť to, co jinak hrozí, je oblundné: masakr nevíňátek.

Prezident Reagan byl příslušníkem hnutí Pro-life – hnutí za život počatých dětí. Právě za jeho vedení se Republikánská strana stala stranou většinou Pro-life. Navazovala tím na své kořeny v polovině 19. století, kdy vznikla jako strana odpůrců otroctví. Lincolnovští republikáni byli tehdy proti tomu, aby se některým lidským bytostem svévolně upíral jejich plně lidský statut pod hanebnou záminkou jejich tmavé pleti, a proto se jim následně upíralo i přirozené právo na svobodu. Reaganovští republikáni jsou obdobně proti tomu, aby se některým lidským bytostem svévolně upíral jejich plně lidský statut pod hanebnou záminkou jejich malého věku, a proto se jim následně upíralo i právo na život. Reagan sám považoval potratovou praxi za velkou skvrnu na svobodné západní společnosti, proto za svého prezidentství napsal esej „Potraty a svědomí národa“. Za největší omyl v celé své politické kariéře považoval svůj podpis zákona legalizujícího potratovou praxi v Kalifornii, kde působil v úřadě guvernéra. Tehdy se ještě nechal obelhat argumenty potratářů, že legalizace některých potratů prý zabrání většímu zlu potratů nelegálních. Pak již ale nikdy žádnou obdobnou chybu neudělal: věděl, že legalizace potratů některých je ze strany potratářské lobby jen krokem k legalizaci potratů všech. Toho se Reagan hrozil, neboť stejně jako Lincoln bral otázku lidských práv vážně. „Tyto pravdy považujeme za samozřejmé, že všichni lidé jsou

Setkání Ronalda Reagana s Michaiilem Gorbačovem ve švýcarské Ženevě 19. listopadu 1985

si stvoření rovni a svým Stvořitelem obdařeni určitými nezczitelnými právy, mezi nimiž jsou právo na život, svobodu a hledání vlastního štěstí,“ píše se v Deklaraci nezávislosti USA ze 4. července 1776; v Deklaraci, kterou se Amerika vlastně zrodila. Když „všichni lidé“, pak všichni lidé – tedy i černí mají právo na svobodu, říkal Lincoln, tedy i nenarození mají právo na život, říkal Reagan.

Jak vidíme, Ronald Reagan byl přesvědčen, že ctnosti jsou nezbytné nejen pro zachování, ale i správné uplatňování lidské svobody. Co však podle jeho názoru lidé učí ctnostem, co je v nich také utvrzuje? Totéž, o čemž byli přesvědčeni i Otcové zakladatelé americké republiky: křesťanská víra v Boha. Reagan v roce 1983 uvedl: „Otcové zakladatelé byli přesvědčeni, že víra v Boha je klíčem k tomu, abychom byli dobrými lidmi a aby se Amerika stala velkou zemí.“ Ronald Reagan byl nejen velkým politikem svobody a velkým konzervativním státníkem, ale především hluboce a upřímně věřícím křesťanem. V roce 1982 o sobě řekl: „Vždy jsem věřil, že my, každý z nás, existujeme pro nějaký účel, že existuje boží plán pro nás všechny. Nyní vím, že ty dny, jež mi zbývají, patří Jemu.“ Snad právě křesťanská víra byla tou největší Reaganovou inspirací pro jeho oddanost věci svobody. Již v citované řeči „*A Time for Choosing*“ pronesl: „Musíme mít odvahu činit to, o čemž víme, že je mravně správné; a politika appeasementu nás žádá, abychom přijali tu největší možnou nemravnost. Žádá nás, abychom si vykoupili bezpečí od atomové bomby tím, že bychom prodali do věčného otroctví naše bližní, lidské bytosti ztrocené za železnou oponou, abychom jim řekli, ať se vzdají své naděje na svobodu, protože jsme připraveni se s jejich otrokáři dohodnout.“

Právě víra v Boha, víra v to, že Bůh od nás chce, abychom činili, co je správné, a nikoli, co je pouze pohodlné, vede reaganovské konzervativce k obhajobě těch politických postojů, které zastávají: lidé mají žít ve svobodě, lidé svobodní mají svou svobodu bránit a lidem nesvobodným k ní i dopomoci, mají nést odpovědnost za život svůj i své rodiny, nečekat na stát, že bude o ně pečovat a zaopatřít je. Lidé mají žít ctnostně, a proto žádné potraty – tj. zabíjení nevinných nenarozených – nebudou, neboť ctnostní lidé je nepotřebují. A ani nechtějí, neboť vědí, že jsou zlem.

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan – vítězové studené války

Thatcherová, Reagan a Gorbačov

Hynek Fajmon

Margaret Thatcherová sehrála významnou úlohu nejen v britské, ale také v mezinárodní politice. Její největší přínos se týkal zprostředkování rozvoje vztahů mezi USA a SSSR. Thatcherová byla stejně jako Reagan přesvědčena o tom, že SSSR je říší zla a že je k němu třeba přistupovat z pozice síly. V tomto ohledu vytvořila s americkým prezidentem pevný svazek. Její politika ale nebyla pouhým příklonem k USA. Thatcherová tvrdě hájila v první řadě britské zájmy a v jistém smyslu slova širší zájmy západní Evropy.

Evropa vypadala až do roku 1989 zcela jinak než dnes. Rozložení sil na starém kontinentu bylo v podstatě výsledkem II. světové války. Evropa byla rozdělena na východní komunistický blok vedený SSSR. Členské země tohoto bloku byly totalitní státy podřízené v rámci tzv. Brežněvovy doktríny zájmům SSSR. Na západní straně Evropy existovalo společenství států hlásících se k demokracii, svobodě a lidským právům. Většina těchto zemí byla v té době již členem Evropských společenství. Jednou z nejvýznamnějších zemí tohoto klubu byla Británie.

Uprostřed Evropy leželo rozdělené Německo. Jeho západní část vytvořená z amerického, britského a francouzského okupačního sektoru vyznávala hodnoty svobody, trhu a demokracie. Tyto hodnoty západnímu Německu přinesly nebývalou prosperitu. Východní část Německa vytvořená z bývalého sovětského okupačního sektoru byla naopak pevnou součástí komunistického impéria. Život východních Němců byl naprosto odlišný od života v západním Německu. Hospodářská úroveň byla podstatně horší a navíc byl na každém kroku cítit vliv tajné policie Stasi. Kromě rozděleného Německa, východního a západního bloku, bychom v tehdejší Evropě našli ještě blok několika neutrál-

ních nebo nezúčastněných zemí, který tvořil jakýsi přechod mezi Východem a Západem.

Evropa, ve které žijeme dnes, je výsledkem změn, které přinesl rok 1989. Toto uspořádání je stejně jako předešlé výsledkem války. Rok 1989 byl totiž rokem porážky sovětského bloku ve studené válce. Jeho definitivní konec můžeme datovat rokem 1991, kdy se rozpadl SSSR. Reagan a Thatcherová mají na tomto výsledku obrovský podíl. Dokázali zkonsolidovat síly demokratického Západu k rozhodujícímu střetnutí, které proběhlo v 80 letech. Na jejich začátku vidíme agresi SSSR v Afghánistánu a poté hrubý nátlak na Polsko, který skončil vyhlášením výjimečného stavu. Ve hře přitom byla i varianta opakování československého scénáře z roku 1968 proti Polsku. K tomu již ale naštěstí nedošlo – mimo jiné i kvůli ostře odmítavému postoji USA a Británie.

Obdobně dramatický souboj mezi Východem a Západem tehdy probíhal ve zbrojení. Západ šokovaný agresivitou sovětského vedení a rychlého zavádění nových útočných jaderných zbraní reagoval radikálním zvýšením obranných výdajů a instalací amerických raket středního doletu v Evropě. USA se navíc rozhodly vybudovat systém protiraketové obrany. Tento Reaganův projekt přispěl k pádu komunismu rozhodující měrou. V tomto okamžiku si totiž sovětské vedení uvědomilo, že ve zbrojní soutěži nemůže dosáhnout převahy. Technologický a finanční náskok Západu byl příliš velký. Právě uvědomění si této skutečnosti připravilo půdu pro politiku uvolňování napětí a odzbrojení.

Na sovětské straně došlo ve stejné době ke generační obměně v nejvyšším vedení státu. Do čela se postupně dostal Michail Gorbačov. Západ o něm věděl již několik let předem a systematicky jej podporoval. Již v roce 1984 se setkal s Thatcherovou v Británii a během krátké doby se mezi nimi vytvořila pevná vazba. Nebylo to žádné přátelství, protože oba měli naprosto rozdílné cíle. Bylo to něco jiného. Thatcherová to vyjádřila slovy: „Je to člověk, se kterým je možné se dohodnout.“ A na tomto základě vzniklá dohoda je základem dnešního uspořádání Evropy.

Ronald Reagan, antikomunismus a vítězství ve studené válce

Roman Joch

„Ronald Reagan vyhrál studenou válku, aniž by vypálil jediný výstřel,“ řekla o něm Margaret Thatcherová. K tomu není co dodat. Porazil komunismus. Je naším osvoboditelem.

Po druhé světové válce v Americe vzniklo aktivní politické a intelektuální antikomunistické hnutí, jehož mnozí představitelé byli předtím komunisty či trockisty. Své exsoudruhy, jejich taktiku a cíle tedy znali dokonale. Proto byli přesvědčeni, že poválečná americká politika vůči Sovětům, založená na strategii zadržování (*containment*), je nesprávná, neboť je pouze defenzivní, a tedy dlouhodobě neúčinná. Z toho důvodu požadovali přejít do protiútoků a aplikovat vůči SSSR strategii osvobozování (*liberation*), která by na Sověty vyvíjela vnější tlak. K ní se v 50. letech rétoricky připojil ministr zahraničí prezidenta Eisenhowera John Foster Dulles, který hodně mluvil o zatlačení (*roll-back*) sovětské moci; v praxi však pro to neudělal nic.

Aktivním členem tohoto amerického antikomunistického hnutí byl i Ronald Reagan. Ve volební kampani v roce 1976 byl jediným prezidentským kandidátem, který kritizoval politiku *détente*, tj. politiku zmírňování napětí se Sovětským svazem a odzbrojování, neboť byl přesvědčen, že povede k posílení Sovětů. Řekl: „*Détente* – není to to, co panuje mezi farmářem a krocanem až do Dne díkůvzdání?“ Jeho názor druhá polovina 70. let potvrdila. R. Reagan byl proto v roce 1980 zvolen 40. prezidentem Spojených států.

Byl přesvědčen, že společnost, v níž jsou lidé svobodní a vládnou si sami, je neskonale nadřazena totalitarismu; má být před ním nejen bráněna, nýbrž sama se má zasloužit o posunutí hranic svobody ve světě. Byl vůbec prvním americkým prezidentem, který uplatnil strategii osvobozování. Nehodlal svobodný svět pouze bránit, nýbrž přešel do protiútoků. Nechtěl s komunismem koexistovat, nýbrž ho chtěl zničit. O jeho vztahu k této tyranské ideologii nejlépe svědčí jeho vlastní slova: „Západ odbude komunismus jako nějakou bizarní kapitolu

lidských dějin, jejíž poslední stránky právě teď píšeme.“ (1981) „Karl Marx měl v určitém ironickém smyslu pravdu. Dnes jsme svědky velké revoluční krize – krize, v níž jsou požadavky ekonomického řádu v přímém rozporu s požadavky politického řádu. Ale k této krizi nedochází na svobodném, nemarxistickém Západě, nýbrž v Sovětském svazu, domově marxismu-leninismu. Je to Sovětský svaz, který jde proti toku dějin tím, že upírá svým občanům lidskou svobodu a důstojnost... Postup svobody a demokracie odsune marxismus-leninismus na smetiště dějin, jako tam odsunul i jiné tyranie...“ (Projev v Britském parlamentu r. 1982; *International Herald Tribune* o něm napsal: „Jen stěží lze být sofistickým Evropanem a zároveň obdivovatelem Reagana.“ – tedy sofistickým, ach tak!) Nebo i jeho slavná řeč o říši zla v březnu 1983: „Budme si vědomi toho, že pokud sovětská vláda hlásá nadřazenost státu, jeho všemocnost nad jednotlivcem a předpovídá jí jeho definitivní nadvládu nad všemi lidmi světa, jsou ohniskem zla v moderním světě... Naléhám na vás, abyste se vyvarovali pokušení ignorovat fakta dějin a agresivní tendence říše zla, považovali závody ve zbrojení za velké nedorozumění, a tudíž se stáhli z boje mezi právem a bezprávím, dobrem a zlem.“ – Panečku, to teprve začali relativisté, zbabělci a komunisté šít!

Reagan se však odradit nenechal: v západní Evropě rozmístil rakety středního doletu Pershing 2, které kompenzovaly předtím rozmístěné sovětské rakety SS-20. Embargem sabotoval výstavbu sovětského plynovodu do západní Evropy, čímž Sovětům přiškrtl hlavní přívod deviz. Odborový svaz Solidarita v Polsku tajně dostával materiální pomoc. A na periferii sovětské moci Reagan poskytoval přímou podporu guerillám bojujícím proti místním komunistickým režimům v Nikaragui, Angole, Kambodži a především v Afghánistánu, kde sovětské válečné mašinerii pustil citelně žilou. V roce 1983 přímou vojenskou intervencí strhl marxistický režim v Grenadě; do té doby komunismus pouze expandoval (každou zemi, které se zmocnil, si i podržel), Grenada byla prvním zvrácením tohoto trendu a prvním úspěchem strategie osvobození.

Snad ze všeho nejdůležitější byl však Reaganův program proti-

raketové Strategické obranné iniciativy (SDI) – tzv. „hvězdných válek“ – který byl započat v r. 1983. SDI Sověty skutečně deprimovala. Právě pod jejím vlivem – v důsledku vědomí, že zkostnatělé plánované sovětské hospodářství by obdobný projekt nebylo schopno financovat – dospěl Gorbačov k přesvědčení, že sovětský systém musí zásadně reformovat. Uvědomil si, že v opačném případě závody ve zbrojení, které Sovětům vnutil Reagan, prohraje. Jeho prvotním motivem nebylo komunistický systém demontovat, nýbrž reformovat a tak posílit. Proto ta perestrojka – hospodářská reforma. Ta si ale vyžadovala svobodu kritiky – tedy glasnost'. Jenže problémem každé despotie, každého tyranského režimu je to, že začne-li se jednou liberalizovat, stává se zranitelným a rozpadá se. To byl i případ Sovětského svazu. Ronald Reagan jej zbrojením přinutil k reformám, a tedy i k následnému kolapsu.

Teze, že ke krachu komunismu došlo pouze v důsledku jeho vnitřní hospodářské neefektivity, je neudržitelná. Nesmírně chudé režimy se udrží, jsou-li dostatečně brutální: to je příklad dnešní Severní Koreje či Stalinova Sovětského svazu v 30. letech, kdy tam byl hladomor. Avšak začne-li se nesvobodný režim vnitřně reformovat, poleví-li v bezohlednosti a krutosti svých represí, může padnout. To byl případ sovětského bloku na konci 80. let. Co však bylo příčinou touhy vládců po vnitřních reformách? Vnější tlak Západu, eskalace mezinárodního napětí, přechod ke strategii osvobozování a závody ve zbrojení. V 70. letech Sověti neměli žádný důvod k reformám, neboť je nikdo z vnějšku neohrožoval; v 80. letech měli důvod k reformám veliký, neboť vnější tlak byl značný. Zásahu na osvobození střední Evropy – na našem osvobození – měl tedy Ronald Reagan, nikoli Gorbačov. Jedinou zásluhou Michaila Gorbačova bylo, že se v kritické hodině nerozhodl pro kolosální masakr lidí přirozeně toužících po svobodě, nýbrž raději akceptoval ústup ze střední Evropy; i když ještě i v březnu 1991 poslal do Vilniusu tanky, aby utopily v krvi volání Litevců po troše svobody.

Ronald Reagan byl antikomunistou slovem i skutkem, a to včetně oblasti humoru. Měl nevyčerpatelnou zásobu vtipů, jež rád při různě

ných příležitostech vyprávěl – např. v Den lidských práv 10. 12. 1986: „Jaký je rozdíl mezi demokracií a lidovou demokracií? Jako mezi kazajkou a svěřací kazajkou.“ Nebo: „Jak poznáte komunistu? Je to někdo, kdo čte Marxe a Lenina. A jak poznáte antikomunistu? To je ten, kdo Marxe a Lenina chápe.“ (1987). Ano, toto byl typický Reagan: člověk, který v roce 1987 stál u Brandenburské brány a vedle zdi, jež rozdělovala Berlín, Gorbačova vyzýval: „Pane Gorbačove, zbořte tuto zeď!“

V 90. letech 20. století potkal Ronalda Reagana jeden židovský emigrant z Ukrajiny, pozdravil ho a začal mu děkovat za svou svobodu a porážku komunismu. Reagan, již poznamenan nemocí, nechápal, proč ho ten člověk zdraví, neboť už si nepamatoval, že kdysi byl prezidentem. Zdvořile mu však odpověděl: „Bojovat proti komunismu, to je má práce.“ – Ano, to byla jeho práce a desítky milionů lidí mohly opět svobodně žít.

Ekonomická politika

M. Thatcherové a R. Reagana

Margaret Thatcherová: Obrat v hospodářské politice

Hynek Fajmon

Přínos Margaret Thatcherové v oblasti hospodářské politiky lze nejlépe dokumentovat na osudu dnes celosvětově rozšířeného a používaného pojmu – privatizace. Do konce 70. let minulého století se jednalo o pojem veřejně naprosto neznámý a nepoužívaný. To ostatně odpovídalo reálnému stavu západních společností. Ještě v 70. letech se totiž i na Západě využívalo institutu znárodnování. Jednalo se sice o vyvlastnění za náhradu, ale i tak to byl proces ve své podstatě opačný privatizaci. O té naopak v 70. letech uvažovala pouze malá skupina akademických ekonomů na několika univerzitách, především amerických. V 70. letech byl zkrátka na Západě v plné síle stát blahobytu a tzv. smíšená ekonomika. O tržním hospodářství a privatizaci se nemluvilo.

První signály blížících se změn paradigmatu hospodářské politiky začaly přicházet ve druhé polovině 70. let. Celé hospodaření Západu bylo tehdy vystaveno vážné zkoušce způsobené ropnou krizí. Některé menší země, jako například Nový Zéland, Izrael a Chile, začaly experimentovat ve své hospodářské politice s doporučením monetaristů a přestaly naslouchat keynesiánským ekonomům. Zkušenosti z těchto experimentů byly vesměs pozitivní a to bylo základním předpokladem pro rozšíření nové hospodářské politiky i do větších západních států.

První velkou ekonomikou Západu, která opustila keynesiánskou ekonomickou ortodoxii, byla Británie. Stalo se tak krátce po nástupu Margaret Thatcherové do funkce premiérky. Pozoruhodné bylo, že se k tomuto kroku novopečená premiérka odhodlala velmi rychle. Razance změn mnohé překvapila zvláště z toho důvodu, že ve svém volebním programu z roku 1979 Konzervativní strana o tak velkých

změnách nehovořila. O to více je však začala provádět. V první fázi se změny dotkly rozpočtového hospodaření Británie, kde došlo k rychlému snižování veřejných výdajů a veřejného dluhu. Tyto kroky vyvolaly zděšení mezi desítkami předních britských ekonomů, kteří neváhali napsat premiérce otevřený dopis kritizující její hospodářskou politiku. Ani to ji ale od jejích záměrů neodradilo. Naopak. Pořádek v rozpočtovém hospodaření byl pouze začátkem.

Druhým krokem se stala privatizace státního sektoru v britském hospodářství. Tento proces byl v několika menších případech vyzkoušen již v prvním volebním období vlády Margaret Thatcherové. Výsledky byly povzbudivé a odpor zájmových skupin menších než thatcheristé předpokládali. Na základě těchto skutečností se privatizace stala jedním z pilířů volebního programu Konzervativní strany v roce 1983. Tento rok přinesl Margaret Thatcherové druhé volební vítězství a možnost realizovat program privatizace. Premiérka se chopila příležitosti velmi energicky a do konce svého mandátu v roce 1990 zprivatizovala desítky velkých britských podniků, například společnosti British Steel, British Airways a British Telecom.

Program privatizace přinesl Británii ekonomický úspěch. Vládě se díky příjmům z privatizace podařilo zlikvidovat veřejný dluh a nově zprivatizované společnosti si na trzích vedly lépe než v době, kdy je vlastnil stát. I přes tyto pozitivní výsledky se privatizace setkala s poměrně masivním odporem zájmových skupin a opozice. Do povědomí i naší veřejnosti vstoupila více než rok trvající stávka horníků, vedená fanatickým komunistickým odborářem Arturem Scargillem. Jeho cílem bylo vyvolat prostřednictvím stávky politickou krizi a donutit premiérku k demisi. O širších souvislostech a mezinárodní podpoře této akce ze strany komunistického světa nemá smysl dlouze psát. Většina občanů ČR si dodnes pamatuje na demagogickou propagandu na podporu „nebohých horníků“. Bylo to stejné jako se ženami z Grenham Common, které zmanipulované komunistickými agitátory protestovaly proti rozmístění amerických raket v Británii.

Zuřivý odpor levicového a zvláště komunistického světa proti všem aspektům politiky Margaret Thatcherové je důkazem, že ohrožova-

Ronald Reagan

la samu podstatu jejich záměrů. Přispěla tak nemalou měrou k definitivnímu pádu komunistického systému a rozšíření prostoru svobody a demokracie.

Ronald Reagan a ekonomická svoboda

Roman Joch

Ronald Reagan svou zahraniční politikou ochránil americkou svobodu před sovětskou hrozbou a národům žijícím pod komunistickým jhem svobodu opět navrátil. Svobodu amerických občanů svou politikou vnitřní ještě zvětšil tím, že roli amerického státu v jejich životech zmenšil: přičinil se o to, aby jim stát méně bral z toho, co si vlastníma rukama a pílí vydělají.

To vše zní jako paradox, Reagan byl totiž ve svém mládí levicovým demokratem. Ba co víc, byl odborářem – na přelomu 40. a 50. let dokonce předákem hereckých odborů. (Ronald Reagan byl zatím jediným prezidentem USA, který byl odborářem.) Na přelomu 50. a 60. let však dospěl k přesvědčení, že „skutečným nepřitelem není ‚big business‘, nýbrž rozsáhlý stát“ s regulacemi a daněmi, které dusí lidskou tvořivost, brzdí tak hospodářský růst, a tím udržují chudé v jejich chudobě. Stal se stoupencem svobodného trhu, proto přešel od demokratů k republikánům. Uvědomil si, že bohatství nevytváří stát a vláda, nýbrž lidé, jejich tvořivost, činnost a pracovitost. Stát jim k tvorbě bohatství nejlépe pomůže tím, že jim uhne z cesty a nestaví do ní překážky. Později – v roce 1981, když už byl prezidentem – uvedl: „My, kteří žijeme ve svobodných tržních společnostech, jsme přesvědčeni, že růst, prosperita i lidské naplnění vznikají a rostou zdola nahoru, nikoli od vlády směrem dolů. Pouze je-li lidskému duchu dopřáno vynalézat a vytvářet, pouze jsou-li lidé hmotně zainteresováni na hospodářských rozhodnutích a jejich úspěchu – pouze tehdy může společnost zůstat ekonomicky živá, dynamická, progresivní a svobodná. Důvěřujte lidem. To je nevyvratitelné poučení z celého poválečného vývoje, jež popírá představu, že rigidní státní kontrola je pro ekonomický rozvoj zásadní.“

Jenže v polovině 70. let stát lidem v cestě stál. Amerika se octla v hospodářské stagflaci – tedy stagnaci i inflaci zároveň. To stavělo na hlavu levicové keynesiánské teorie, podle nichž mezi stagnací a inflací měla být nepřímá úměra: vlády prý mohly inflační politikou dosahovat hospodářského růstu. V druhé polovině 70. let se jim však dostalo obojího a ony nevěděly, kudy z nich ven. Proto si sympatie začaly získávat teorie ekonomické školy *supply-side*, která zdůrazňovala cestu k prosperitě prostřednictvím lidské tvořivosti a činorodosti; ty však byly škrceny příliš vysokými daněmi. Tito ekonomové vnímali daně jako demotivující trest pro podnikatele, v jehož důsledku klesá nabídka, tedy i produkce a tedy i hospodářský růst. Naopak, ekonomiku může podle nich opět rozproudit jedině snížení daní, především nejvyšších sazeb daně z příjmu. Tyto názory začal v polovině 70. let popularizovat deník *The Wall Street Journal* a mezi politiky se jejich největším zastáncem stal právě Ronald Reagan.

Reagan byl přesvědčen, že „stát není řešením problému, nýbrž jeho součástí“. Svými intervencemi do ekonomiky může málo pomoci, ale hodně uškodit. To proto, že: „Názor státu na ekonomiku lze shrnout takto: Když se to hýbe, zdaňte to. Když se to hýbe ještě dál, regulujte to. Když se to nehýbe, dotujte to.“ To však k větší prosperitě a tvorbě bohatství, mírně řečeno, vůbec nevede. Co je tedy schopen stát pro ekonomiku udělat pozitivního? Snížit daně. A právě to Reagan jako prezident učinil: nejvyšší sazbu daně z příjmu snížil ze 70 % na 28 %.

Výsledkem byl vyšší hospodářský růst a prosperita, která trvala (s menšími výkyvy) celé čtvrtstoletí. Základy americké prosperity byly položeny Ronaldem Reaganem na začátku 80. let 20. století. Reagan byl svými daňovými škrty dokonce schopen nastartovat tempo hospodářského růstu tak vysoké, že přesně v souladu s předpovědí ekonomické školy *supply-side* – stát při nižších daňových sazbách vybíral vyšší daňové výnosy! Tedy snížení daní vedlo k více penězům nejen pro lidi, ale díky zdravější ekonomice k více penězům i pro stát!

Proč tedy jedním z Reaganových hospodářských dědictví byl i deficit státního rozpočtu? Protože i když státní výnosy při nižších daních rostly, státní výdaje rostly mnohem víc. Reagan totiž zásadně zvý-

šil výdaje na obranu, aby závodem ve zbrojení přivedl Sovětský svaz ke krachu. Přitom z vyšších výnosů při nižších daních by byl schopen díky ekonomické prosperitě, jíž dosáhl snížením daní, financovat i své masivní zvýšení obranného rozpočtu bez jakéhokoli deficitu. Proč tedy k němu vůbec došlo? Protože ve Sněmovně reprezentantů, jež rozpočet schvaluje, měli většinu demokraté a ti trvali i na zvýšení sociálních výdajů. Reagan s tím v rámci kompromisu souhlasil proto, aby mu demokraté na oplátku odhlasovali snížení daní a zvýšení zbrojních výdajů. Kdyby však Reagan daně snížil, jak chtěl, obranný rozpočet zvýšil, jak chtěl, a sociální výdaje nechal na úrovni, v níž byly, když přebíral úřad (jak původně také chtěl), k žádnému deficitu by nebylo došlo. To však bylo v důsledku demokratické většiny ve Sněmovně neprůchodné, a tak nakonec při nižších daních sice příjmy státu rostly, ale jeho výdaje rostly mnohem víc. Výsledkem byl deficit. Ten však byl v průběhu 90. let – po skončení studené války díky Reaganovu vítězství v ní a díky oživení americké ekonomiky snížením daní na začátku 80. let – bez problému vyrovnán. Ekonomické dědictví Ronalda Reagana je tedy dvojí: ozdravil ekonomiku a rozšířil svobodu občanů tím, že jim snížil daňové břemeno.

Máme-li charakterizovat Reaganovy názory jeho vlastními slovy, musíme za prvé zmínit reflexivní antietatismus. Přesvědčení, že stát je pro občana více břemenem než pomocí; pokud jde o zlepšování údělu lidí, dokážou to mnohem lépe oni sami, ne státní úředníci. Reaganovi se připisuje výrok: „Nejlepší mozky nejsou ve vládě. Kdyby tam nějaké byly, byznys by si je už dávno najal.“

Za druhé přesvědčení, že tzv. progresivita daně z příjmu je něčím zásadně nespravedlivým a nemravným. Ostatně, jako krok ke komunizaci ji navrhl již Karl Marx ve svém Komunistickém manifestu. Reagan rád s oblibou citoval výrok, jež pronesl skotský ekonom John Ramsay McCulloch: „V momentu, kdy opustíte zásadní princip, že se od všech lidí má vybírat totéž procento jejich příjmu či majetku, ocitáte se na moři bez kormidla či kompasu a neexistuje žádná míra nespravedlnosti či hlouposti, již byste neučinili.“

Za třetí instinktivní soucit s malým daňovým poplatníkem;

prostým, pracovitým člověkem, nikoli s vládními byrokratickými elitami, které se chtějí nechat nést na jeho zádech. V roce 1982 Reagan prohlásil: „Naše loajalita patří malým daňovým poplatníkům, nikoli těm, kdo by chtěli jejich peníze utrácet ve velkém. Naši kritici skutečně věří tomu, že ti ve Washingtonu vědí lépe, jak utratit vaše peníze, než to víte vy sami, lidé. My jim to však v žádném případě nedovolíme.“

A konečně nesmírný optimismus; víra v to, že pokud jsou lidé svobodní a je jim dopřáno uplatnit svou tvořivost a činorodost, jsou schopni nesmírného zlepšení svého osudu a ulehčení svého údělu. Jak řekl Reagan sám v roce 1983: „Žádné meze růstu neexistují, protože neexistují ani žádné meze lidské inteligence, představivosti a důvtipu.“ A později, v roce 1991, když už nebyl prezidentem, se k tomu vrátil slovy, jež by mu mohla nepochybně sloužit jako epitaf: „Byl jsem označen za věčného optimistu, který vždy shledá sklenici poloplnou, když ji ostatní vidí jako poloprázdnou. Ano, to je pravda – vždy se dívám na život z jeho světlých stránek. A nejen proto, že tak mnoho z mých snů mi bylo dopřáno uskutečnit. Můj optimismus nevychází pouze ze silné víry v Boha, nýbrž i z mé silné a neochabující víry v člověka.“

Co dodat o Ronaldu Reaganovi na závěr? Snad jen to, co si on sám přál, aby nám zůstalo v paměti: „Ať již dějiny o mně ještě řeknou cokoli, až odejdu, doufám, že uvedou, že jsem se odvolával k vašim nejlepším nadějím, nikoli k vašim nejhorším obavám; k vaší důvěře, nikoli k vašim pochybnostem. Mým snem je, aby vám na vaší cestě vpřed na vaše kroky svítila lampa svobody a vaši chůzi vám podpíralo rameno příležitostí.“ Ano, to dějiny o něm řeknou; a ještě mnohem víc!

Margaret Thatcherová (work provided by Chris Collins of the Margaret Thatcher Foundation)

Margaret Thatcherová a její politika

z připravovaného druhého vydání knihy

Hynek Fajmon

Roky na Downing Street

Knihu pamětí *Roky na Downing Street* vydala Margaret Thatcherová v roce 1993 v nakladatelství HarperCollins Publishers v Londýně. Věnovala ji svému manželovi a rodině. Jedná se o impozantní dílo o rozsahu 914 stran, doplněné mnoha fotografiemi a vybavené kvalitním rejstříkem, seznamem zkratk, chronologickým přehledem a seznamem všech členů vlád Margaret Thatcherové.

Knihy je rozdělena do osmadvaceti kapitol, které pokrývají jednotlivé části autorčiny premiérské kariéry. Jedná se tedy o jakýsi soubor tematických esejů, z nichž každý má rozsah cca 10–40 stran. Jak autorka v úvodu sama přiznává, byl jí při psaní nápomocen štáb mnoha lidí, v jehož čele stál Robin Harris. Kniha byla přeložena do řady jazyků a dočkala se u čtenářů mimořádného přijetí. Její prodej dosáhl obrovských čísel a právě tento úspěch byl jedním z důvodů, proč po této knize následovaly dvě další. *Roky na Downing Street* vyšly rovněž v českém jazyce.

Tématem knihy je, jak napovídá sám název, období let 1979–1990, kdy autorka zastávala funkci premiérky Spojeného království. Je psána chronologicky a členěna dle pojednávaných témat. Styl psaní je memoárový. Střídá se v něm korektní faktografický popis událostí s osobními postřehy a hodnoceními. Celkově se kniha čte dobře. Neobsahuje sice žádné převratné informace, které by v době zveřejnění knihy již nebyly známy, ale poskytuje výborný vhled do struktury autorčina uvažování.

Jistě se můžeme ptát, zda nebylo hlavním záměrem zpětně věci upravit a interpretovat tak, jak si autorka přála. S takovým úmyslem se ale čtenář nesetká. Emocionálně zabarvené jsou pouze pasáže týkající se konce jejího vládního angažmá.

Z textu knihy je patrné, že autorka kladla důraz na koherentní myšlenkový základ své politiky – a memoáry měly za úkol tento postup zpětně obhájit. Rozsah vládní agendy je ovšem obrovský a uchopit ji v celé šíři je obtížné. Thatcherová to proto ve svých memoárech řeší elegantně: postupně rozehrává všechna důležitá témata – hospodářskou politiku, vztahy s USA, vztahy s Evropou, otázky Commonwealthu, vztahy s odbory, vnitrostranické poměry, samotné fungování vlády či otázku IRA a postavení Severního Irsku.

Irská otázka

Britská politika má po staletí jeden neuralgický bod – „irskou otázku“. Toto téma je zdrojem permanentního neklidu a nejinak tomu bylo i v době autorčina premiérství. Každý britský premiér, kam sahá lidská paměť, se musel s touto otázkou vyrovnat a téměř každému z nich šlo v této věci také o politický a osobní život. To není žádné přehánění, ale tvrdá realita britské politiky, již na sobě ostatně pocítila i samotná Margaret Thatcherová.

Hned na počátku jejího premiérství narazíme dne 27. srpna 1979 na úspěšný atentát Irské republikánské armády na lorda Mountbattena. Konec její kariéry byl pak poznamenán atentátem na Iana Gowa, premiérčina blízkého spolupracovníka. Období mezi těmito dvěma událostmi bylo vyplněno dalšími teroristickými činy, které stály životy mnoho nevinných lidí.

Počty obětí teroristických útoků IRA jsou opravdu ořesné. Ve stejný den, kdy IRA zabila lorda Mountbattena, provedla v Severním Irsku také bombový útok na stanoviště britských vojáků, kde zůstalo osmnáct mrtvých.

Oběti absurdního politického sporu o Severní Irsko ale byly také na straně IRA. Již v roce 1980 začala první hladovka vězňů z řad IRA a v roce 1981 následovala druhá. Cílem hladovky bylo vynucení si politických ústupků ze strany britské vlády a uznání zvláštního statutu pro teroristy IRA. Zde na sebe však narazily dvě neústupné osobnosti. Na straně IRA vedl hladovku Bobby Sands, na straně Británie stála nekompromisní premiérka. Pasáž líčící právě osudy této hladovky

a všeho, co ji provázelo, patří k fascinujícím částem knihy. Teroristé z IRA byli přesvědčeni o své pravdě, že celé Irsko musí být pod irskou vládou, britská premiérka naopak hájila svrchovanost a územní celistvost své země.

Přes různé snahy o zprostředkování kompromisu nakonec Bobby Sands na následky své hladovky společně s několika dalšími vězni zemřel. Po jeho smrti se Margaret Thatcherová dostala na seznam osob určených k likvidaci velmi vysoko. A následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Krátce po úmrtí Bobbyho Sandse následoval velký bombový atentát na Chelsea Barracks. V roce 1982 přišel bombový útok v Hyde Parku a v Regent's Parku a v roce 1983 před Vánocemi přímo v obchodním domě Harrod's.

Vyvrcholením této fáze teroristické války IRA byl pokus o atentát na samotnou premiérku a její spolupracovníky 12. října 1984 v Brightonu během výroční konference Konzervativní strany. Premiérku se naštěstí pro Británii zasáhnout nepodařilo, ale několik lidí včetně poslanců Konzervativní strany přišlo o život a mnoho lidí bylo zraněno.

Thatcherová se pokusila o řešení problému Severního Irska především úzkou spoluprací s Irskem a jeho vládami. Konkrétním výsledkem této snahy byl podpis britsko-irské dohody z Hillsborough. Ani to ale nevedlo k utišení násilností ze strany IRA. V roce 1987 IRA opět zaútočila v Enniskillen, kde bombovým útokem zabila jedenáct lidí a šedesát jich zranila. V roce 1988 následoval útok v Ballygalwley a na jaře 1990 IRA zabila blízkého spolupracovníka Margaret Thatcherové Iana Gowa. Z dnešního pohledu je to hrůzná bilance, ale vývoj situace v Severním Irsku od roku 1990 ukazuje, že kompromis v dané věci je stále nedosažitelný.

Evropská společenství

Zajímavý příběh představuje také autorčina politika vůči Evropským společenstvím nebo, jak se dnes zkráceně píše, vůči „Evropě“. Když pohlédneme do rejstříku a najdeme heslo „European Community“, zjistíme, že odkazy na toto téma se prolínají celou knihou. To by čtenáře nemělo překvapit. Autorka nejspíše dala na rady zkušených

Před Downing Street 10 v Londýně 9. června 1982

historiků, které měla ve svém autorském týmu, a nic neponechala náhodě. V knize najdeme detailní popis téměř všech jednání Evropské rady za její premiérskou kariéru. Thatcherová zde dává nahlédnout do zákulisí evropské politiky a ukazuje rozdílné názory a zájmy jednotlivých států i jejich představitelů.

O šarvátky nebyla nouze především v britsko-francouzském vztahu. Skvělé čtení představuje zejména kapitola nazvaná „Jeux Sans Frontiers“, která je věnována klíčové bitvě o rozpočet v roce 1984. Thatcherová zde popisuje celé pozadí mistrné partie týkající se tzv. britského rabatu. A nešlo jen o rozpočet Evropských společenství. Předmětem sporu bylo také rozšíření o Španělsko a Portugalsko. Situace zde využilo Řecko a prosadilo si rozsáhlý dotační program – podobně jako si své zájmy při rozšiřování chránili i původní členové Společenství.

Ten, kdo chce pochopit fungování „Evropy“, by měl tuto kapitolu číst povinně. Je to zvláštní směs hokynářství, vzletných slov, podrazů a kompromisů. Ale taková evropská politika opravdu je.

Autorčina politika ve vztahu k „Evropě“ prošla velmi zajímavým vývojem. Kniha *Roky na Downing Street* přitom ukazuje pouze část tohoto příběhu. Tu část, která je ohraničena roky 1979–1990. Příběh ale měl své kapitoly i před rokem 1979 a má svou kapitolu také po roce 1990. Celkově tak můžeme v politické kariéře Margaret Thatcherové vysledovat tři etapy vztahu k „Evropě“.

První začíná jejím vstupem do politiky a končí rokem 1979. V tomto období byla Thatcherová v zásadě „proevropsky“ laděnou političkou, která se ale o záležitosti evropské integrace příliš nezajímala. Vrcholem tohoto období bylo referendum o členství Británie v ES v roce 1975, kdy již v čele Konzervativní strany hájila „ano“ pro Evropu. Druhé období pokrývá její premiérskou kariéru v letech 1979–1990. Toto období je charakteristické postupně narůstajícím skepticismem a kritickým postojem k „Evropě“. Hlavními milníky této doby jsou boj o rozpočet, rozšíření, jednotný trh a o evropský směnný mechanismus. Přelom tvoří známý projev z Brugg (1988), který signalizuje přechod do třetího období vztahu Margaret Thatcherové a „Evropy“. To je možné charakterizovat jako odmítavé a vrcholící výzvu, aby Britá-

nie Evropskou unií opustila (jak o tom Thatcherová píše v knize *Stacraft* z roku 2002).

O tom, jak silně autorka o Evropě po svém odchodu z funkce premiérky uvažuje, svědčí nejlépe rozsah písemných vyjádření v jejích třech knihách. Sama o tom říká: „Bylo mi od počátku jasné, že existují dvě soupeřící vize Evropy, ale myslela jsem si, že naše vize ‚Evropy vlastní‘ a svobodného podnikání bude převládající.“ S odstupem času hodnotí toto své tehdejší přesvědčení jako omyl. Evropa se naopak otočila směrem k federalismu, centralismu a byrokratizaci. To vše Thatcherová odmítala, a čím více šla Evropa tímto směrem, tím více ji kritizovala.

Jejími dvěma hlavními evropskými protihráči byli Francois Mitterand a Helmut Kohl. S těmi se utkávala často. Mnohokrát s nimi nesouhlasila, ale uznávala je jako legitimní reprezentanty jejich států. Koho ale bytostně nesnášela, byl Jacques Delors. S tímto „nevoleným eurokratem“, jak často říkala, nesouhlasila téměř v ničem. A zvláště poté, co začal jezdit na kongresy britských odborů a prosazovat své korporativistické politické představy přímo v Británii. Právě tento vývoj přiměl premiérku k preciznější a ucelené formulaci její evropské politiky v projevu z Brugg.

Margaret Thatcherová jej přednesla na slavné College of Europe a vyvolal mimořádný rozruch. Premiérka se v projevu postavila proti představě, že ES je ztělesněním Evropy, a odkázala na evropskou povahu měst jako Praha, Varšava a Budapešť, které tehdy byly součástí komunistického bloku. Tvrdě zaútočila na Delorovy snahy Evropu řídit byrokraticky z Bruselu a přirovnala je k centrálnímu plánování, které opouští už i Sovětský svaz. Současně oznámila, že nedělala v Británii konzervativní revoluci jen tak; že nepřipustí návrat socialismu z evropské úrovně. Budoucnost Evropy má stát na aktivní mezivládní spolupráci států, které si nadále podrží svou suverenitu i identitu, a na svobodném obchodu a otevřenosti vůči ostatnímu světu. Margaret Thatcherová rovněž připomněla nutnost udržovat atlantickou solidaritu jako základ bezpečnosti Evropy.

„Evropa“ ale na její projev příliš nedala. Za Delorse se vydala úplně jiným směrem. Tehdejší předseda Komise podporoval růst evrop-

ské regulace, nespíchal s rozšířením, snažil se získávat další kompetence, trpěl známým francouzským antiamerikanismem a stavěl bariéry volnému obchodu. Není divu, že se proti takové Evropě Thatcherová vzbouřila a na konci své politické dráhy ji odmítla.

Sovětský svaz

Podobně rozsáhle jako „Evropa“ prostupuje knihou také heslo „Sovětský svaz“. Na straně 65 se dozvídáme o původu označení „železná lady“, pod kterým je Margaret Thatcherová známá po celém světě. Toto označení pro ni poprvé použila sovětská tisková agentura TASS v roce 1976, tedy ještě v době, kdy byla vůdkyní opozice. Thatcherová jej s potěšením přijala, přestože zpočátku bylo míněno silně kriticky. Komunističtí agitátoři z TASSu tak dosáhli přesného opaku toho, co zamýšleli.

Téma vztahu Británie a SSSR se objevuje v mnoha kapitolách knihy, ale netvoří základ žádné z nich: autorka popisuje jednotlivé události na širší platformě vztahu Západu a SSSR. Najdeme zde ale postupně všechny klíčové události počínaje sovětskou invazí do Afghánistánu, přes vyhlášení stanného práva v Polsku, sestřelení jihokorejského civilního letadla sovětskými stíhačkami, úmrtí Brežněva, Andropova a Černěnka až po Gorbačovovu éru. Tím vším ještě prostupuje řada jednání o odzbrojení či o rozmístění nových druhů zbraní (viz rakety Pershing v Británii).

Roky na Downing Street jsou zajímavou knihou, kterou ocenili čtenáři po celém světě. Lze bez uzardění říci, že se jedná o globální memoárový bestseller 90. let 20. století.

Cesta k moci

Knihy *Cesta k moci (The Path to Power)* byla poprvé vydána v roce 1995 nakladatelstvím HarperCollins v Londýně. Margaret Thatcherová ji věnovala památce svého spolupracovníka Keitha Josepha. Knihy má 656 stran a je rozdělena do šestnácti kapitol. Česky dosud vydána nebyla.

Název knihy naznačuje, že jejím tématem by měla být autorčina „cesta k moci“. To v daném případě zahrnuje období od jejího narození do roku 1979, kdy se stala britskou premiérkou. Margaret Thatcherová ale neodolala a velkou část knihy věnovala i aktuálním událostem první poloviny 90. let, tj. období, kdy již ve funkci premiérky nepůsobila.

První kapitola knihy se věnuje letům 1925–1943, tedy období od autorčina narození do odchodu na studia v Oxfordu. Čtenáře zde zaujme popis fungování rodiny Robertsových z Granthamu. O své matce se Thatcherová zmiňuje jen málo, zato otec představuje v jejím ideovém formování zřetelně mimořádnou autoritu. Nejedná se ovšem zdaleka o konzervativní rodinu. Otec Alfred Roberts byl klasický self-mademan první generace. Člověk, který nepocházel z privilegovaných poměrů a neměl za sebou žádné formální vzdělání. Přesto usilovnou prací dosáhl úspěchu – jako obchodník i jako politik; dotáhl to až na starostu. Pan Roberts nebyl členem žádné strany, ale považoval se za liberála klasického střihu. Byl členem Rotary klubu a vášnivým čtenářem politické a filozofické literatury.

Rodina byla samozřejmě křesťanská. Robertsovi patřili k metodistům a každou neděli se pravidelně účastnili bohoslužeb. Klasické protestantské ctnosti, jako pracovitost, houževnatost, trvání na svém a pomoc bližnímu, patřily k výbavě mladé Margaret Robertsové od samého počátku. Sama o tom píše: „Narodila jsem se do rodiny, která byla praktická, seriózní a intenzivně religiózní. Můj otec a matka byli oba oddaní metodisté (...) můj otec byl velmi žádaný jako dobrovolný kazatel v Granthamu a okolí.“ (str. 5) Pro další působení Margaret Robertsové bylo rodinné náboženské zaujetí velmi podstatné. Její svatba se ostatně uskutečnila v hlavním anglickém metodistickém chrámu ve Wesleyho kapli v Londýně. To svědčí o tom, že svou rodinnou náboženskou tradici ctily, byť se později přiklonila k anglikánské církvi. Vedla ji k tomu skutečnost, že její manžel Denis byl anglikán a s dětmi chodili v 50. a 60. letech na nedělní bohoslužby. Margaret dle svých vlastních slov nechtěla své děti stavět do situace, že by každý z rodičů chodil do jiného kostela. „Jejich“ kostelem v místě, kde tehdy bydleli, byl tzv. Low Church, což je konfese teologicky blízká

metodismu. Jak sama uvádí: „John Wesley sám sebe až do smrti považoval za člena anglikánské církve. Necítila jsem, že bych překročila nějakou velkou teologickou bariéru“ (str. 105).

Pro českého čtenáře je zajímavé to, že metodistická církev byla velmi výrazně ovlivněna českou reformací a především působením ochranovské jednoty bratrské. John Wesley, zakladatel metodismu, totiž navštívil česko-bratrskou kolonii v Ochranově (Herrnhut) v dnešním Německu a teologicky byl jejím učením značně ovlivněn. Metodismus byl v anglosaském prostředí chápán jako misie uvnitř anglikánské církve, později z něj vznikla samostatná konfese, jež patří mezi protestantskými církvemi k těm, jež kladou větší důraz na individuální odpovědnost a přísné požadavky na každého jednotlivého věřícího včetně povinnosti starat se osud dalších lidí okolo sebe. Robertsova rodina žila v naprostém souladu s tímto náboženským přesvědčením.

Margaret sdílela s otcem zaujetí pro politiku a veřejný život. V rodině se hodně četlo. Každý den to byl konzervativní deník *The Daily Telegraph*, dále pak *The Methodist Recorder*, *Picture Post* a *John O'London's Weekly*. Kromě novin a časopisů se četly i knihy a poslouchalo rádio. Mladá Margaret se tak stávala svědkem dramatických událostí, počínaje italským vpádem do Etiopie přes španělskou občanskou válku až po Mnichovskou dohodu a druhou světovou válku. Když válka začala, bylo jí čtrnáct let. Na Grantham se v jejím průběhu uskutečnilo jednadvacet německých náletů, během nichž přišlo o život 78 lidí. Na jaře 1942 se mladá Margaret svého otce na procházce zeptala, jak a kdy to všechno skončí. Odpověděl jí: „Nevíme jak, nevíme kdy, ale nemáme pochyb o tom, že vyhráme“ (str. 34).

Gowns-woman

Druhá kapitola knihy je nazvána „Gowns-woman“ (Akademička) a věnuje se období let 1943–1947, kdy autorka studovala na univerzitě v Oxfordu. Mladá Margaret byla prvním členem rodiny Robertsových, kdo studoval na jedné ze dvou nejslavnějších britských univer-

zit – Oxfordu nebo Cambridge – jež Britové souhrnně označují jako „Oxbridge“. Rodiče mladé Margaret byli na tuto skutečnost patřičně hrdí – stejně jako ona sama. Přestože mohla studovat mnohem blíže svému domovu na univerzitě v Nottinghamu, nikdy o to neusilovala.

Léta 1943–1947 byla pochopitelně i v Oxfordu silně ovlivněna světovými událostmi. Margaret zde prožila poslední dva roky války, vítězství, Churchillovu volební porážku i nástup labouristů k moci. Hlavním tématem jejího studia ale byla chemie a vědecké uvažování vůbec. V pamětech se obsáhle věnuje použití atomové bomby na konci druhé světové války. S hrdostí konstatuje, že již v té době rozuměla vědecké podstatě jaderné reakce a využití atomové zbraně k ukončení války schvalovala.

Ani v Oxfordu neztratila svou víru a zůstala věrna metodismu. Téměř každou neděli chodila do kostela Wesley Memorial Church. Zapojila se i do politické činnosti – prostřednictvím Oxford University Conservative Association (OUCA). Zde začala de facto její politická kariéra. V březnu 1946 se stala pokladnicí OUCA, v říjnu téhož roku její prezidentkou. Byla teprve třetí ženou, jíž se této pocty dostalo. Jako funkcionářka OUCA se také poprvé dostala na celostátní univerzitní konferenci Konzervativní strany. Během studia v Oxfordu se seznámila s mnoha budoucími významnými osobnostmi své země. V pamětech jich vyjmenovává poměrně hodně. Za zaznamenání stojí její vzpomínka na významného labouristického politika Tonnyho Benna. Říká o něm, že spolu téměř nikdy nesouhlasili, ale že byl neuvěřitelně galantní a jejich vztah byl velmi přátelský, protože oba sdíleli stejnou konfesi.

Studovat na Oxfordu v přelomové době konce druhé světové války muselo být velmi zajímavou zkušeností. Británie válku vyhrála, Churchill ale krátce po ní neuspěl ve volbách a začala éra labouristického socialismu. Mladou Margaret to přitahovalo, na druhou stranu však byla i praktická a chtěla si život zařídit po svém. Usilovala proto o řádné dokončení studia a získání zaměstnání. Nakonec absolvovala s celkovým výsledkem „Second“, což v češtině odpovídá celkovému hodnocení 2.

House Bound

Třetí kapitola s názvem „House Bound“ pokrývá poměrně dlouhé období let 1947–1959, tedy roky, během nichž se z mladé absolventky Oxfordu Margaret Robertsové stala poslankyně Margaret Thatcherová. Bylo to období pro její život velmi důležité, protože během něj našla svého manžela a uzavřela s ním sňatek, porodila dvojčata, stihla vystudovat práva a k tomu ještě třikrát kandidovat do britského parlamentu. Muselo to být dvanáct hodně hektických let.

Po dokončení studia stálo na prvním místě nalezení vhodného zaměstnání. Po absolvování několika pohovorů byla Margaret přijata do oddělení výzkumu a vývoje firmy BX Plastics v Manningtree. Firma se zabývala výrobou širokého spektra plastických látek. Mladá Margaret začala pracovat a bydlela v nedalekém Colchesteru. Tam se také zapojila do činnosti místní asociace Konzervativní strany. Hned v říjnu 1948 byla vyslána na celostátní konferenci v Llandudno, na níž měla vystupovat. Nakonec k tomu nedošlo, protože příležitost dostal jiný politik. Podstatné ale bylo, že se zde seznámila se šéfem pobočky Konzervativní strany v Dartfordu, kde právě hledali vhodné kandidáty do parlamentních voleb. Margaret této šance využila. V roce 1950 se poprvé objevila na kandidátce.

Dartford byl pro Margaret důležitou křižovatkou. Dvakrát se zde pokusila dostat do Dolní sněmovny a dvakrát neuspěla. Pro její další kariéru to ale nebylo podstatné, protože o vítězství labouristického kandidáta v tomto okrsku nikdo nepochyboval. Důležité bylo spíše to, že se zapsala do povědomí veřejnosti. Jako nejmladší ženská kandidátka získala celonárodní publicitu, což se jí později velmi hodilo. A poznala zde i svého pozdějšího manžela. Dennis Thatcher byl o deset let starší, již rozvedený a dobře zajištěný manažer. Vznikla z toho láska, která přetrvala dlouhá desetiletí.

V prosinci 1951 se konala svatba – v Londýně, v hlavním metodistickém kostele Wesley Chapel na City Road; Margaret a Dennis oddával metodistický farář z Granthamu, reverend Skinner. V srpnu 1953 se pak novomanželům Thatcherovým neočekávaně narodila dvojčata, jež dostala jména Mark a Carol. Lékaři objevili tuto skutečnost

poměrně pozdě, a tak se dvojčata dostala na svět císařským řezem. Z Margaret se stala mladá maminka. Svůj nový úděl v pamětech popsala takto: „Citát, který často používala poslankyně Irene Ward z Tynemouth i já, zněl takto: ‚Domov musí být vždy centrem života každého člověka, ale neměl by klást hranice jeho ambicím.‘ (...) Potřebovala jsem kariéru, taková jsem – stručně a jednoduše – prostě byla.“ (str. 81) Ještě v porodnici se tedy rozhodla, že se přihlásí ke studiu práv. Toto rozhodnutí pochopitelně vyžadovalo jistou reorganizaci rodinného života. Dennis ale vydělával dost na to, aby si rodina mohla pořídit pečovatelku, jež se o děti starala v době, kdy Margaret chodila do školy a připravovala se na advokátní zkoušky. Po úvaze se rozhodla specializovat na daňové právo, což se jí posléze v politice velmi hodilo.

Margaret Thatcherová byla přitahována politikou velmi silně i poté, co se stala matkou a začala znovu studovat. Dvě neúspěšné kandidatury v Dartfordu i skutečnost, že se přestěhovala do Londýna, ji vedly k hledání vhodného volebního obvodu, kde by mohla zkusit kandidovat znovu. Tentokrát již hledala mezi tzv. jistými obvody, tedy těmi, v nichž měla velkou šanci na úspěch. V takových obvodech ale existovala velká vnitrostranická konkurence. Margaret sice měla podporu stranické centrály, ve snaze získat místo na kandidátce jí to ale nepomohlo. V roce 1954 se neúspěšně pokusila získat kandidaturu ve volebním obvodu Orpington nedaleko Dartfordu, v letech 1957–1958 v obvodech Beckenham, Hemel Hempstead a Maidstone. Zkušenost byla stále stejná. Všude předvedla dobrý výkon, ale místní straníci se ihned začali ptát, jak chce skloubit péči o rodinu se dvěma malými dětmi s náročnou prací poslance. Přesvědčit volitele v takové situaci nebylo jednoduché, zvláště ne v 50. letech, kdy se obecně soudilo, že žena má být výhradně doma s dětmi a neusilovat o pracovní kariéru, natož v politice. Zajímavé je, že Dennis Thatcher svou ženu vždy velmi podporoval a jejímu politickému zápalu nijak nebránil. Právě naopak. Nakonec se to vyplatilo. V roce 1958 získala Margaret Thatcherová nominaci v londýnském volebním obvodu Finchley a v následujícím roce byla ve svých čtyřiatřiceti letech zvolena poslankyní.

Poslankyně

Čtvrtá kapitola knihy je věnována období let 1959–1964. Tato perioda představovala v životě mladé poslankyně zásadní zlom, a to jak v životě osobním, tak politickém. V osobním životě bylo hlavní událostí úmrtí její matky v roce 1960, nástup obou dvojčat do školy a zakoupení nového rodinného domu. V politickém životě došlo k „uvedení“ Margaret Thatcherové na národní politickou scénu. Konzervativní strana byla tehdy ve vládě, a tak si poslankyně mohla vyzkoušet jak roli parlamentní, tak i roli vládní (byť zatím ne ministerskou). Ve vládním aparátu zastávala post, jenž má v českém prostředí ekvivalent v pozici náměstka ministra. Z textu čtvrté kapitoly je zřejmé, že politika začala Margaret nesmírně bavit. Zajímavý je její postřeh, že cesta vzhůru v tehdejší Konzervativní straně vedla přes levicové křídlo. Lidé, kteří byli přesvědčením na pravici, to měli tehdy těžké i ve své vlastní straně. Důvodem byl pocit viny příslušníků „vládnoucí třídy“, jenž byl mezi konzervativním establishmentem velmi rozšířený. Děti z bohatých aristokratických nebo buržoazních rodin s prvotřídním vzděláním ze soukromých univerzit cítily, že jejich bohatství a vzdělání je tvář v tvář chudobě nižších tříd jaksí nepatřičné.

K uvedenému pocitu přispěl i proces rozpadu britského impéria a ztráta britské velmocenské pozice. Toto politické klima zahánělo všechny tradiční konzervativce do politické, kulturní i morální defenzivy. Margaret ale tímto pocitem viny, zdá se, nikdy netrpěla. Tím se od tradičního obrazu britského torye druhé poloviny 20. století velmi odlišovala – a to jí také dle mého soudu poskytovalo pevný základ pro její ideologickou ofenzivu. Nepocházela totiž z tradiční konzervativní (nebo chcete-li privilegované) bohaté rodiny. Byla z rodiny selfmade-mana, který vždy spoléhal hlavně sám na sebe a na své nejbližší. Byla také prvním příslušníkem rodiny, který vystudoval v Oxfordu – a jen díky tomu, že rodina tento krok podporovala a ona sama tohoto studia byla schopna. I následné studium práv bylo její vlastní iniciativou, za niž nemusela nikomu vděčit, snad s výjimkou svého manžela. Žila proto vždy v přesvědčení, že se za tradiční konzervativní hodnoty ne-

musí nijak stydět; dokonce v sobě nacházela dost sil k tomu, aby je aktivně prosazovala i ve veřejném životě.

Svět stínů

Pátá kapitola knihy je věnována letům 1964–1970. Je nazvána příznačně „Svět stínů“, protože v tomto období byla Konzervativní strana v opozici. Margaret však svůj mandát v parlamentních volbách v roce 1964 i 1966 bez problémů obhájila. Tentokrát ale musela pracovat v opozičních lavicích a to je role, již má v oblíbě jen málokterý politik. Ostatně již Winston Churchill říkával, že politika se dělá nejlépe, má-li člověk nohy složené pod ministerským stolem. A něco na tom bude, protože i autorka si na opoziční roli stěžuje. Jak sama poznamenává, manžel tuto její frustraci cítil, a tak jí hned na počátku opoziční éry zakoupil tzv. věčný prsten na znamení lásky a oddanosti. Jemu samému se v byznysu vedlo dobře – a tím pádem celé rodině. Svůj podnik tehdy prodal i u nás poměrně známé firmě Castrol, jež se záhy spojila s firmou Burmah Oil. Denis Thatcher dál pracoval v managementu těchto firem a často cestoval po světě.

Margaret Thatcherová mezitím pokračovala ve své politické kariéře uvnitř Konzervativní strany. Klíčovou událostí pro její další směřování byla volba nového vůdce strany po prohraných parlamentních volbách roku 1964. Autorka říká, že strana místo změny politiky raději vyměnila svého vůdce, což byla pravda. Alec Douglas-Home rezignoval a do soutěže o nového lídra vstupovali jako favorité dva její dobří známí – Edward Heath a Reginald Maudling. Prvního z nich znala již z Dartfordu, neboť byl poslancem za sousední volební obvod. Druhého znala proto, že byl poslancem za obvod Barnet, hned vedle jejího obvodu Finchley. Thatcherová přiznává, že byla nejprve rozhodnuta hlasovat pro Maudlinga, ale nakonec hlasovala pro Heatha. Učinila tak na doporučení svého politického gurma Keitha Josepha, který ji k tomu přemluvil. To, že podpořila ve volbách budoucího vítěze, mělo na její další stranickou kariéru pozitivní vliv. Edward Heath si byl vědom toho, kdo jej podpořil, a své stoupence postupně povyšoval. Margaret díky tomu v roce 1967 poprvé usedla ve stínové vládě Konzer-

vativní strany. Její vztah s Edwardem Heathem se ale pozdějšími událostmi vyhrotil.

Z celé páté kapitoly je nejzajímavější pasáží ta, jež se věnuje morálním, kulturním a sociálním změnám, které Británii přinesla druhá polovina 60. let. V roce 1966 hlasovala Thatcherová pro zákon, který odstranil trestní postih za dobrovolné homosexuální chování osob stejného pohlaví nad 21 let věku. V témže roce hlasovala také pro zákon, který umožnil umělé přerušování těhotenství pro ženy v případě, že hrozilo nebezpečí, že dítě bude fyzicky nebo mentálně handicapované, nebo v případě, že schopnosti ženy nepostačují k plnění role matky. V obou případech se podle vlastních slov rozhodovala se znalostí konkrétních případů, s nimiž se setkala v době výkonu advokátní praxe.

V otázce rozvodů zastávala nicméně již tehdy konzervativní postoj: v roce 1968 hlasovala proti rozvolnění pravidel pro rozvody. Vyhraněnou pozici zastávala také v otázce trestu smrti. Již v roce 1965 hlasovala proti návrhu na jeho zrušení v případě vraždy. Tentýž postoj pak zastávala v podstatě po celou dobu svého působení v Dolní sněmovně. Stát dle jejího mínění má nejen právo, ale i povinnost odejmout člověku svobodu a v krajním případě i život, pokud spáchá závažný kriminální čin vedoucí ke smrti nevinných lidí. Stát a vláda má dle Thatcherové povinnost chránit nevinné občany před kriminálníky, protože jde o součást jeho suverenity. Otázka odsouzení a popravení nevinného je pro autorku závažným argumentem, ale proti těmto nevinným obětem je potřeba postavit oběti vrahů, kteří se vrátili z vězení po vypršení trestu a pokračovali ve vraždění. Případů druhé kategorie je dle autorky více než případů kategorie první, a proto trvala na právu státu udělit trest smrti.

K legislativě liberalizující interrupce, homosexualitu a rozvody Thatcherová poznamenává, že realita se vyvíjela úplně jiným směrem, než měli zákonodárci v úmyslu. Cílem většiny tehdejších poslanců při přijímání těchto zákonů bylo odstranit anomálie a nespravedlnosti, jež se děly v malém počtu případů. Místo toho ale podle autorky došlo ke vzniku méně odpovědné společnosti se známými následky obrov-

ského počtu dětí vyrůstajících v rozvedených nebo neúplných rodinách. S podobně velkým odstupem se staví i k tehdejší populární kultuře minisukní, hippies, halucinogenních drog a bizarních hudebních a oděvních stylů; v sociálních, morálních a kulturních otázkách byla skutečně konzervativní. Svědčí o tom nakonec i rozsáhlá pasáž věnovaná obhajobě postojů kolegy ze stínové vlády Enocha Powella, jenž byl ze stínové vlády odvolán poté, co veřejně kritizoval liberální přístěhovaleckou politiku.

Ministryně školství

Šestá kapitola je věnována působení autorky na postu ministryně školství a vědy ve vládě Edwarda Heatha. Pokrývá tedy období let 1970–1974 a zabývá se především problémy školského resortu. Ministerská kariéra Margaret Thatcherové měla několik milníků, mezi něž patřilo odstraňování následků předchozí labouristické školské regulace, program výstavby a rekonstrukce základních škol a řešení problému školního mléka. Kromě těchto otázek se věnovala také přesunu sídla resortu ze staré budovy na Curzon Street do budovy nové na Waterloo.

Školské portfolio bylo v Británii a v celé západní Evropě od 60. let předmětem velkého politického zápasu. Levicově liberální a socialističtí teoretici školství propagovali koncept jednotné, státem řízené školské soustavy. V téměř dokonalé podobě bylo takové školství vybudováno v Československu a v mnoha dalších komunistických státech. V západní Evropě byla tendence propagující totožné řešení velmi silná. V Británii tuto cestu propagovala především labouristická levice – a během své vlády v 60. letech také mnohé prosadila. Odpor proti „jednotné škole“ byl ale v Británii poměrně značný, protože ohrožoval nejen tradiční církevní a soukromé školy, ale také dosud do značné míry autonomní a nezávislé střední školy a univerzity. Thatcherová byla přirozeně odpůrcem konceptu „jednotné školy“. V praktické politice se proto snažila o to, aby zbytečná regulace škol byla zrušena; důraz naopak kladla na autonomii a nezávislost škol na politickém procesu, na jejich vzájemnou konkurenci a také na právo rodičů zvolit pro své děti školu podle svého.

Na postu ministryně školství získala Thatcherová první reálné zku-

šenosti s mediální kritikou. Týkala se případu „školního mléka“, jež bylo v britských základních školách v té době poskytováno žákům zdarma. V situaci napjatého rozpočtu navrhla zrušení této poměrně nákladné politiky a přesun ušetřených peněz na program rekonstrukcí budov základních škol. Tento její záměr se ovšem setkal s obrovskou mediální kritikou, již nesla velmi těžce. Několikrát se rovněž musela vypořádat s protesty vysokoškolských studentů včetně několikasethlavých demonstrací proti její politice. V těchto střetech se zformovala její politická houževnatost, kterou později zúročila na postu premiérky při hornické stávce a dalších konfliktech s odbory.

Pod Heathem

Sedmá kapitola knihy se věnuje celkové politice Heathovy vlády. Autorka zde podrobně rozebírá dvě základní kauzy tohoto vládního období, což byl vstup Británie do EHS a tzv. U-turn neboli obrat v hospodářské politice. Vstup Británie do EHS byl jedním z klíčových cílů premiéra Heatha. Využil skutečnosti, že ve Francii již nevládl generál de Gaulle a jeho nástupce Pompidou byl vstupu Británie nakloněn. Heathova vláda pracovala na rychlém vstupu a příliš se neohlížela na náklady, jež byly s takovým krokem spojeny. Thatcherová v této kapitole konstatuje, že ona sama vstup podporovala a příliš se o věc nezajímala. Suverenistické kritiky vstupu Británie do EHS sice poslouchala, ale jejich argumentaci považovala tehdy za příliš teoretickou.

Mezi kritiky vstupu patřili výrazní politici jak na pravici (například Enoch Powell), tak na levici (například Tony Benn). Thatcherová nicméně věřila tomu, že EHS je především zónou volného obchodu, jež Británii umožní lépe využít její podnikatelský potenciál. Po letech se ukázalo, že to byla chyba. Problémem při vyjednávání britského vstupu byly dvě otázky. Jednalo se o rozpočtový příspěvek a o rybářskou politiku. V obou případech EHS Británii donutilo k řešení, které pro ni bylo velmi nevýhodné. Rozpočtový příspěvek Británie byl asymetricky stanoven na téměř 20 % celkových příjmů tehdejšího EHS a snížila jej nakonec až vláda Margaret Thatcherové ve

známé dohodě z Fontainebleau v podobě tzv. britského rabatu. V případě rybářské politiky EHS donutilo všechny nové členské státy, tj. Británii, Dánsko a Irsko, k otevření jejich rozsáhlých mořských lovišť k využití všem rybářům z EHS. Britské výsostné vody se tak staly vítaným zdrojem obživy pro francouzské, nizozemské, belgické, německé a později také španělské a portugalské rybáře. I přes tyto problémy ale Británie nakonec k EHS přistoupila – i díky hlasu poslankyně Margaret Thatcherové.

U-turn neboli obrat v hospodářské politice Heathovy vlády byl druhým důležitým tématem tohoto volebního období. Podstata U-turnu spočívá v tom, že konzervativci před parlamentními volbami slíbili, že budou provádět politiku podporující trh a odstraňující regulaci, ale nakonec dělali pravý opak. Bylo to způsobeno především dvěma okolnostmi. Zaprvé tím, že během jejich vlády začala prudce růst nezaměstnanost, až překročila hranici jednoho milionu osob bez práce. To byl v poválečných dějinách Británie rekord a psychologicky velmi nepříjemně působící číslo. Druhou okolností byla silná role odborů v britském hospodářství, daná jak legislativně, tak také skutečností, že fungovaly v mnoha velkých podnicích, které v té době vlastnil britský stát. Vzhledem k tomu, že poměrně rychle rostla rovněž inflace, dostávala se vláda pod permanentní tlak na zvyšování mezd, jež odbory zvyšovaly nejprve hrozbami a pak i samotnými stávkami. Vláda proto přistoupila k celkové regulaci růstu mezd a některých cen. Taková politika ovšem byla v naprostém rozporu s tím, co Konzervativní strana slibovala ve svém volebním programu. Proto se pro tuto změnu politiky vžil název „U-turn“. Zajímavé na tom bylo, že Thatcherová tuto politiku v zásadě podporovala. Cítila sice, že to není úplně správné, ale byla loajální členkou kabinetu a nikdy kvůli této politice nerezignovala. Negativní dopady na morálku Konzervativní strany si uvědomila teprve po prohraných volbách v roce 1974.

Mezidobí

Osmá kapitola knihy je věnována pravděpodobně nejdůležitějšímu období politické kariéry Margaret Thatcherové, jímž byly roky 1974–1975.

Pro pochopení situace uvnitř Konzervativní strany je to text velmi užitečný. Autorka zde na více než čtyřiceti stránkách popisuje složitou anabázi konzervativního vedení po prohraných parlamentních volbách v únoru 1974 až po její volbu do funkce předsedkyně strany o rok později. Tato kapitola je velmi zajímavá pro každého, koho na politice zajímají myšlenky a jejich uvádění do praxe.

V demokracii je čas přemýšlet o myšlenkovém a hodnotovém základu vlastní politiky zpravidla po prohraných volbách. Rytmus politického procesu to tak alespoň v anglosaském světě s většinovým volebním systémem zařídil. Když jste ve vládě, máte zpravidla hodně exekutivních povinností a jste nuceni plnit volební sliby. Teprve když volby prohrájete, začnete si klást otázku, kde se stala chyba a proč. Přesně tak tomu bylo i v případě Konzervativní strany v roce 1974. Poražený vůdce Edward Heath se sice ještě pokoušel různými způsoby udržet ve funkci, ale situaci toryů to ve skutečnosti ještě zhoršovalo. Neklid se šířil mezi konzervativními poslanci a začal se projevat i mezi konzervativními, nyní již stínovými ministry. Neformálním vůdcem rebelie proti Heathovi se postupně stal Keith Joseph. S jeho analýzami situace se Thatcherová ztotožňovala a dávala mu najevo, že podpoří jeho případnou kandidaturu na vůdce strany. Nakonec k tomu ale nedošlo.

Thatcherová náležela na jaře roku 1974 již do první desítky nejdůležitějších politiků Konzervativní strany. Nepatřila sice k lidem Edwarda Heathy, tedy ke kruhu jeho úzkých spolupracovníků, ale k těm nepominutelným postavám, s nimiž musel šéf strany ve své vládě počítat. Její výhodou bylo i to, že byla velmi loajální a nevytvářela si žádné frakce vlastních přívrženců uvnitř poslaneckého klubu. Měla za to, že strana volby prohrála z toho důvodu, že neprováděla skutečně konzervativní politiku. To se nyní mělo změnit. Heath ji ve stínové vládě pověřil funkcí ministryně pro životní prostředí, jež mělo tehdy v gesci mimo jiné i bytovou výstavbu, územní plánování a daně z bytového fondu. Z této pozice měla dodat atraktivní téma pro volební kampaň, jež se očekávala velmi brzy, v průběhu roku 1974. Parlamentní volby se nakonec uskutečnily v říjnu 1974. Thatcherová této příležitos-

ti využila dokonale, protože zaměřila pozornost na privatizaci obecních bytů a na snížení komunálních daní. To se ukázalo jako mimořádně zajímavé. Díky tomu se také autorka dostala do celostátního povědomí v pozitivním světle, byť konzervativci volby nakonec prohráli a byli nuceni odejít do opozice.

Druhá porážka během jednoho roku vedla k oslabení Heathovy pozice a bylo jen otázkou času, kdy se věc začne řešit. Keith Joseph se z možnosti ucházet se o funkci šéfa strany vyřadil sám nešikovným postupem při jednom ze svých veřejných vystoupení. To otevřelo cestu ke kandidatuře Margaret Thatcherové a nakonec i k neuvěřitelnému úspěchu v podobě jejího zvolení do funkce vůdkyně opozice.

Vůdkyně

Devátá kapitola knihy je věnována období let 1975–1977 a tematicky se věnuje vnitropolitické a vnitrostranické situaci. Autorka se zde podrobně rozepisuje především o tom, jak dávala dohromady svou stínovou vládu. Toto období je možné zpětně označit jako „období konsolidace“ její vnitrostranické pozice. Ta byla poměrně slabá, protože Heath se s porážkou nesmířil a pokoušel se různými cestami o politický comeback. Thatcherová se ale ukázala jako velmi pragmatická politička. Ve svém stínovém kabinetu vytvořila důležitou pravolevou vnitrostranickou koalici s Willie Whitelawem, jenž se stal jejím loajálním zástupcem. Díky tomu se situace uvnitř strany postupně zklidnila. V ideovém směřování kabinetu pak Thatcherová utvořila tandem s Keithem Josephem. Tím se jí postupně podařilo dosahovat dvou cílů: mít stabilní a zkonsolidovanou stranu a zároveň ji ideově posunovat od korporativismu směrem k monetarismu a tržnímu přístupu.

V tomto směru sehrály významnou roli dva think-tanky. Byl to jednak oficiální stranický Conservative Research Department (CRD) a dále nový Josephův think-tank Centre for Policy Studies (CPS). Mezi těmito institucemi existovala zpočátku pochopitelně velká rivalita, protože CRD pracoval pro Heatha a byl obsazen lidmi ze stranické levice. Ředitelem CRD byl v té době Chris Patten. Thatcherové se ale postupně podařilo obě instituce naladit na podobnou vlnu a obrátit politiku celé

strany směrem, který prosazoval Keith Joseph. Výsledkem tohoto programového úsilí byl důležitý dokument „The Right Approach“ z roku 1976, jenž se stal programovým základem nové konzervativní politiky.

Détente or Defeat?

Desátá kapitola má název „Détente or Defeat?“ a na rozsáhlých čtyřiašedesáti stranách textu se věnuje mezinárodní politice v letech 1975–1979. Autorka zde dokumentuje svou zahraničněpolitickou agendu a podrobně se rozepisuje o mnoha setkáních s vůdčími politiky této doby včetně Tita, Ceauseska, Kissingera, Forda, Cartera a mnoha dalších. Pozice oficiální vůdkyně opozice Jejího Veličenstva jí poskytovala platformu pro de facto globální diplomacii. Thatcherová se role ujala s velkou vervou. Vytvořila si kroužek spřízněných intelektuálů a začala s nimi postupně formulovat zásady své zahraniční politiky. Ty by se daly stručně shrnout do několika základních tezí, jež později rozvinula v hodnověrnou vládní politiku.

V 70. letech byl Západ na ústupu, a to jak vojensky, tak ideově. Změna měla teprve přijít. Thatcherová si byla této situace velmi dobře vědoma. Tvrdila, že SSSR a jeho satelity mají vojenskou převahu, již není možné eliminovat politikou détente. Říkala, že détente je skoro totéž co appeasement. Právě projevy na toto téma jí vysloužily pozornost propagandistů SSSR; termín „železná lady“ se poprvé objevil v sovětském vojenském deníku *Rudá hvězda* a do světa byl exportován prostřednictvím TASSu. Thatcherové tato přezdívka velmi vyhovovala.

Hlavní zásadou její politiky se stal pevný postoj proti komunismu, jež považovala za největší nebezpečí pro svobodu. Účinně čelit komunistické hrozbě může podle jejího názoru jen silná atlantická spolupráce USA a Británie a vyzbrojení Západu. Na straně 366 ukazuje na vývoj jaderného arzenálu USA a SSSR mezi lety 1966 a 1976. Počet mezikontinentálních balistických raket se v tomto období v USA zvýšil z 904 na 1054 a v SSSR z 292 na 1527. V kategorii jaderných raket odpalovaných z ponorek se zvýšil stav arzenálu USA z 592 na 656, zatímco v sovětském arzenálu bylo nejprve 107 raket a po deseti letech již 845 raket. Na základě těchto srovnání bylo zřejmé, že SSSR akumuluje arzenál proti

Západu. Tomu se Thatcherová hodlala postavit. Později proto podporovala instalaci raket Pershing v Británii a zásadně odmítala labouristickou politiku jednostranného britského jaderného odzbrojení.

Kromě vztahů Západ versus Východ se autorka v uvedeném období velmi intenzivně věnovala také budování vztahů mezi demokraciemi západní Evropy. Považovala za nutné zintenzivnit spolupráci pravostředových politických stran. Velký důraz kladla na vztahy s německou CDU, s níž iniciovala založení Evropské demokratické unie (EDU) coby spolku západoevropských pravostředových stran, jenž měl za cíl čelit organizační převaze Socialistické internacionály.

V otázce evropské integrace čelila nutnosti nově definovat pozici své vlastní strany. Labouristická vláda se s nepříliš velkým úspěchem pokoušela o renegociaci britské přístupové smlouvy. Výsledek byl sice hubený, ale vláda hodlala dát věc k posouzení britskému lidu. Konzervativní strana sice nebyla z referenda příliš nadšena, protože vždy hájila tezi o suverenitě parlamentu, nakonec se ale s jeho konáním smířila. Do samotného hlasování šla s tezí, že je nutné hlasovat pro setrvání v EHS. A tento názor v referendu nakonec také zvítězil.

Liberálové s labouristy

Jedenáctá kapitola knihy je věnována vnitropolitické situaci v Británii v letech 1977–1979. V této době vládl zemi labouristický premiér James Callaghan, a to na základě paktu mezi labouristy a liberály. Volební vítězství labouristů v říjnu 1974 totiž bylo poměrně malé, navíc opoziční strany (včetně konzervativců) získaly v mezidobí v doplňovacích volbách nové poslanecké mandáty. Labouristé tak v průběhu volebního období ztratili v Dolní sněmovně většinu. Aby zachránili svou vládu, dohodli se v roce 1977 na paktu s liberály, díky němuž vláda přežila až do května 1979.

Pro autorku bylo uzavření labouristicko-liberálního paktu velkým zklamáním, protože oddálilo pád vlády a nástup konzervativců k moci. V memoárech jej ale hodnotí pozitivně. Rozpor je v tom jen zdánlivý. Prodloužení labouristické vlády totiž vedlo k úplnému krachu jednoho typu politiky. Teprve poté, co si celá Británie prošla martyriem stávek

▲ Ronald Reagan, Margaret Thatcherová, Nancy Reaganová a Denis Thatcher v Bílém domě 16. listopadu 1988

▲ S představiteli skupiny zemí G-7 v Londýně 8. června 1984

let 1978–1979, bylo klima připraveno pro razantní změnu. A tu přinesla právě Thatcherová. Pokud by se volby konaly již v roce 1977, vyvíjela by se situace patrně úplně jinak.

Autorka, jak sama přiznává, by neměla dost sil a podpory k prosazení rozchodu s politikou regulace cen a příjmů ani ve vlastním stínovém kabinetu a následné stávky by její vládu s největší pravděpodobností úplně smetly. Tímto směrem se ale historie nevydala. Všechny hříchy regulační korporativistické politiky, jež uplatňovala jak labouristická vláda, tak také předešlá vláda konzervativní, se snesly na hlavu labouristů a liberálů. Odklad voleb až do roku 1979 poskytl Thatcherové vítaný čas pro konsolidaci vlastní strany, a to jak v programové, tak personální rovině. Konzervativci pod jejím vedením vydali programový dokument „The Right Approach to the Economy“, jenž posouval pozici strany v hospodářských otázkách směrem k trhu. I když s ním sama Thatcherová nebyla příliš spokojena, svůj podíl na posunu strany bezpochyby měl. Podobně důležitou roli sehrál později i dokument „Stepping Stones“, jež pro Thatcherovou se svými spolupracovníky sepsal John Hoskyns. Tento materiál vytvořil celkovou politickou strategii, již se Thatcherová řídila až do parlamentních voleb 1979 a ve vztahu k odborům i během celého prvního premiérského období.

Klíčovým ekonomickým tématem Británie 70. let byla inflace, jež od počátku dekády neustále rostla. Společně s inflací stoupala také nezaměstnanost a vlády se dostávaly pod tlak, aby situaci řešily. Hlavní „metodou“ se stala regulace mezd a cen. Tato politika prostřednictvím zákonů určovala, o kolik se mohou během určitého období zvyšovat ceny a mzdy v jednotlivých odvětvích hospodářství. Cílem této regulace mělo být obnovení rovnováhy. Ve skutečnosti však tato politika přispívala k pravému opaku. Regulaci mezd a cen kritizovaly odbory zleva a Thatcherová zprava. Odbory byly nespokojeny s pomalým růstem mezd, což podle jejich názoru snižovalo životní úroveň pracujících. Oproti tomu Thatcherová kritizovala regulaci z toho důvodu, že brání silám nabídky a poptávky v tom, aby samy stanovily rovnovážnou tržní cenu. Spor o další směřování hospodářské politiky Británie nakonec rozhodly až parlamentní volby 1979.

Pouze jedna šance

Dvanáctá kapitola je věnována volební kampani před parlamentními volbami 1979 a je příznačně nazvána „Pouze jedna šance“. Thatcherová dobře věděla, že musí uspět a přinést své straně vítězství, jinak ji čeká odvolání. To ji také povzbuzovalo k mimořádné předvolební aktivitě. Dobře se vyvíjela programová diskuse. Prožitek zimních stávek posunul Británii směrem ke konzervativcům. Thatcherová toho využila a uvnitř stínové vlády prosadila další programové posuny směrem k tomu, co bylo později nazváno jako „thatcherismus“. K úspěchu ve volbách jí ale výrazně pomohli také vynikající experti z reklamní agentury Saatchi & Saatchi, kteří vytvořili mimořádně úspěšnou reklamní kampaň se sloganem „Labour is not working“. Souběh všech těchto okolností vedl k tomu, že konzervativci pod vedením Thatcherové v roce 1979 dosáhli obrovského volebního vítězství.

Bruggy, nebo Brusel

Druhá část knihy *Cesta k moci* je věnována aktuálním politickým otázkám 90. let. Jedná se celkem o čtyři velké kapitoly o rozsahu zhruba 150 stran; ve svém souhrnu tvoří jakýsi předobraz pozdější knihy *Statecraft*. První kapitola této části knihy je věnována evropské politice, druhá novému světovému uspořádání po roce 1989, třetí politickým otázkám týkajícím se rodiny, sociálního zabezpečení a kriminality a čtvrtá podpoře revoluce svobodného podnikání.

Kapitola věnovaná evropské politice první poloviny 90. let 20. století je zajímavá proto, že přináší svědectví o boji mezi Thatcherovou a jejím nástupcem Johnem Majorem ve věci Maastrichtské smlouvy. Autorka zde zcela nepokrytě říká, že jednou z věcí, která jí na jejím odchodu z funkce premiérky vadila nejvíce, byla právě skutečnost, že již nemohla ovlivnit jednání v Maastrichtu. Byla jejich zásadním oponentem. Její vliv v Konzervativní straně byl nicméně i po odchodu z funkce velmi silný a většina poslanců v zásadě podporovala její euroskeptický kurs. Vláda Johna Majora byla proto při vyjednávání ve velmi obtížné situaci.

Nakonec to její nástupce vyřešil tím, že pro svou zemi dojednal dvě

klíčové výjimky: z druhé a třetí fáze Evropské měnové unie (EMU) a z tzv. Sociální charty EU. Díky tomu se mu nakonec podařilo smlouvu v Británii obhájit a ratifikovat. Thatcherová však tento výsledek za dobrý nepovažovala. Velkým problémem byla především otázka účasti Británie v Evropském směnném mechanismu (ERM) a fixace kurzu libry do úzkého rozpětí vůči ostatním západoevropským měnám. Znamé „opuštění“ tohoto systému způsobené finančními spekulanty v čele s Georgem Sorosem způsobilo v roce 1992 obrovské problémy nejen britskému hospodářství, ale podepsalo se i na důvěryhodnosti konzervativní vlády. Potíže byly podle Thatcherové způsobeny chybnou ekonomickou politikou spoléhající se na fixní měnové kurzy. Sama naopak preferovala kurzy plovoucí, tj. určované pouze silami nabídky a poptávky.

Evropská kapitola je příznačně nazvána „Bruggy, nebo Brusel“, čímž autorka zdůrazňuje rozdíl mezi vlastní evropskou koncepcí spolupráce suverénních národních států a federalistickým pojetím nadnárodní Evropské unie. Zajímavým příspěvkem do této debaty je i autorčin projev v Haagu z roku 1992, jenž tvoří nedílnou součást knihy.

Nový světový řád

Druhá kapitola s názvem „Nový světový řád“ popisuje vývoj politické situace mimo Evropskou unii v letech 1990–1995. Autorka se zde věnuje především rozpadu SSSR, demokratickým změnám ve státech střední a východní Evropy, ale také válce v bývalé Jugoslávii a částečně i sjednocení Německa. Rozpad komunistického bloku hodnotí pochopitelně pozitivně. Zmiňuje se zde i o dramatických událostech na sklonku éry SSSR. Válku v Jugoslávii hodnotí naopak velmi negativně, přestože snahu Slovinska, Chorvatska a dalších států o nezávislost uvítala, stejně jako podpořila nezávislost Estonska, Lotyšska a Litvy.

Nový světový řád má být dle autorky postaven na několika základních principech. Jsou jimi národní demokratické státy a jejich dobrovolná spolupráce. Dále podpora rozšiřování svobody, demokracie a občanských práv ve světě a obrana Západu založená na silné trans-

atlantické spolupráci USA s evropskými demokraciemi. Za klíčovou lze považovat pasáž týkající se nacionalismu. Autorka zde říká: „Není snad pravda, že nacionalismus zničil evropský mír ve dvou světových válkách? Ve skutečnosti, v nejdůležitějším smyslu, zní odpověď ‚ne‘. Pozadím první světové války byla nestabilita nadnárodních impérií, na počátku druhé světové války stála nadnárodní sekulární náboženství – komunismus a nacismus. A v obou válkách to byly pouze silné národní státy, kdo byl schopen odporu a porážky agresorů“ (*str.* 522). Uvedené vyjádření lze považovat za klíčovou tezi thatcherovské mezinárodní politiky. Je to jednoznačná obhajoba demokratického národního státu jako základu smysluplného a funkčního světového řádu.

Kapitola o novém světovém řádu obsahuje také rozsáhlé pasáže věnované Asii a Africe. Autorka se zde věnuje perspektivám Číny, Indie a islámského světa. I s odstupem více než deseti let je zřetelně vidět, že její odhad vývoje je poměrně přesný. Pasáže o Iránu a jeho negativním vlivu na arabský svět jsou v zásadě platné i dnes.

Ctnosti

Třetí kapitola druhé části knihy se zabývá sociálními otázkami, jako je postavení rodiny, sociální závislost nebo kriminalita. Autorka zde na statistických datech dokládá negativní vývoj, k němuž došlo od 60. let. Rozklad tradičních křesťanských nebolí (jak autorka často píše) viktoriánských hodnot vedl k radikálním změnám v postavení rodiny. Rozvodovost od 60. let prudce roste, stejně jako fenomén svobodných matek či homosexuálních partnerství. Podle Thatcherové jsou příčinou exploze sociálních výdajů a růst kultury sociální závislosti na státu.

Řešením těchto negativních fenoménů má být obnova tradičních hodnot, autorka říká ctností. Jako mimořádně negativní jev hodnotí kulturu závislosti, již vytvořil sociální stát. Několikrát v textu zmiňuje, že v době jejího dětství a dospívání v Granthamu bylo všeobecným cílem dospělého Brita dosáhnout osobní nezávislosti ve smyslu schopnosti zaopatřit sebe a svou rodinu a nebýt závislý na ostatních. To dávalo tehdejším lidem pocit lidské důstojnosti. Na konci 20. století je

však tento postoj nejen v Británii, ale pravděpodobně v celé Evropě výrazně menšinový. Velmi rozšířené je naopak spoléhání se na stát, tj. ostatní daňové poplatníky, v jakékoliv životní situaci, a to i v té, jež je zaviněna vlastním nesprávným chováním.

Revoluce svobodného podnikání

Poslední kapitola knihy je věnována hospodářským otázkám a má zajímavý název „Prosazování revoluce svobodného podnikání“. Autorka zde podává zevrubný popis vlastní hospodářské politiky v době své vlády. Věnuje se otázce inflace i hospodářského růstu. Najdeme zde i několik tabulek a statistik, které dokumentují výsledky britského hospodářství v mezinárodním srovnání. Thatcherová považuje za svůj největší ekonomický úspěch to, že její vlády zkrotily inflaci, že se jí podařilo snížit míru přerozdělování hluboko pod západoevropský průměr a že došlo k prudkému poklesu počtu prostávkovaných dnů.

Autorka se v dané kapitole věnuje i situaci v dalších částech světa. Komentuje vývoj hospodářství v Latinské Americe, kde dává za příklad liberální ekonomické reformy uskutečněné nejprve v Chile a poté v Mexiku. Zmiňuje se ale i o asijsko-pacifickém regionu, o problémech Afriky a o přechodu k trhu ve státech střední a východní Evropy. V závěrečné pasáži pak staví do protikladu dva základní modely kapitalismu, jimiž jsou podle ní kapitalismus americký a kapitalismus německý. Velmi podrobně se zabývá jejich rozdíly i jejich rozdílným vnímáním coby zdroje inspirace v bývalých komunistických státech.

Celkově vzato je kniha Cesta k moci velmi zajímavým čtením. A nic na tom nemění ani skutečnost, že poprvé vyšla téměř před patnácti lety. Právě naopak.

Umění vládnout

V roce 2002 vydala Margaret Thatcherová svou třetí a nejdůležitější knihu. V anglickém originále se jmenuje *Statecraft*, česky byla vydána v roce 2003 pod názvem *Umění vládnout*. Vzbudila mimořádnou pozornost. Svědčí o tom nejen obrovský počet prodaných výtis-

ků, ale i překlady do mnoha jazyků. Autorka knihu věnovala Ronaldu Reaganovi, jemuž, jak napsala ve věnování, „svět vděčí za tak mnohé“.

Margaret Thatcherová svou literární činností navázala na starou britskou tradici sepisování politických pamětí, „běžnou produkcí“ však v mnoha směrech překonala. Počet vydaných knih, jejich kvalita a mimořádně úspěšné přijetí čtenáři na celém světě řadí autorku na roveň Winstona Churchilla, jenž za své paměti (známé i v českém prostředí) obdržel Nobelovu cenu za literaturu.

Autorka sama v předmluvě přiznává, že její ambicí bylo sepsat knihu o budoucnosti; její dvě předchozí díla byla výhradně memoárová. První kniha popisovala dobu jejího vládnutí, druhá pak její politickou kariéru od 50. let až po nástup do funkce premiérky.

Každá kniha se sama stává součástí dějin a její psaní často ovlivní aktuální události. To se stalo také v případě knihy *Umění vládnout*. Její první verze byla hotova již před teroristickými útoky na USA 11. září 2001 a autorka začala zvažovat, zda její hodnocení politických priorit obstojí i ve světle války s terorismem. Nakonec došla k přesvědčení, že „v žádné opravdu významné věci jsem svůj názor nezměnila“ (str. 20). Připouští pouze to, že poté, co se vítězství ve válce s terorismem stalo hlavní prioritou Západu, mohou být některé jiné problémy dočasně zatlačeny do pozadí.

Knihy má v českém vydání 444 stran a osm stran obrazových příloh. Je rozdělena do jedenácti kapitol zhruba po pětácti stránkách, jež jsou věnovány jednotlivým tematickým okruhům. Každá kapitola je členěna na tři až deset subkapitol, v nichž je pojednáno vždy o jednom konkrétním tématu. Některé kapitoly jsou definovány regionálně, jiné naopak na základě obecných témat. Do první skupiny je možné zařadit kapitolu „Čeho dosáhla Amerika?“, „Hádanka jménem Rusko“, „Asijské hodnoty“, „Asijské obří“, „Války na Balkáně“, „Evropa – sny a noční můry“ a „Británie a Evropa – čas začít znovu jednat“. Do skupiny druhé patří kapitoly „Úvahy o studené válce“, „Zlotřilci, náboženství a terorismus“, „Lidská práva a bezpráví“ a „Kapitalismus a jeho kritici“. Do této skupiny můžeme zařadit také dovětek s názvem „Runnymede“.

▲ Před odletem z USA 2. března 1981

▲ V Oválné pracovně Bílého domu 16. listopadu 1988

Kniha *Umění vládnout* je napsána zajímavým stylem. Autorka často a obsáhle cituje jak sebe samotnou, tak konzervativní a liberální klasiky, jakými byli například Alexis de Tocqueville, Edmund Burke nebo Adam Smith. Velmi často ale cituje i současné aktéry světové politiky. Určité „zpestření“ představují citace básní G. Byrona, H. Longfellowa a dalších.

Velká část knihy je psána formou jakýchsi doporučení pro další politické vůdce. V tom pravděpodobně spočívá hlavní smysl jejího názvu – *Umění vládnout*. Kniha je novým, moderním Machiavelliho *Vladařem* pro 21. století, který podává návod ke správnému vládnutí.

Úvahy o studené válce

První kapitola přináší tři osobně laděné pasáže. První začíná povzdechem nad tím, že oficiální obraz autorky byl v Národní portrétní galerii v Londýně přesunut ze sálu „Současnost“ do sálu „Historie“. Tak začíná úvaha o studené válce a jejím konci. Poté následuje pasáž popisující akci, kterou uspořádal v listopadu 1999 na Pražském hradě prezident České republiky Václav Havel. Sezval tehdy ke společnému rokování všechny hlavní postavy konce studené války, aby se zamyslely nad odkazem roku 1989. Mezi účastníky nechyběla ani Margaret Thatcherová. V knize popisuje, jak se v diskusi o odkazu „roku zázraků“ střetla s bývalým prezidentem SSSR Michaiilem Gorbačovem. Ve třetí pasáži potom autorka hájí tezi, že ve studené válce zvítězil Západ, a ostře kritizuje všechny pokusy o revizionistické výklady konce studené války.

Pro Čechy je tato úvodní pasáž knihy velmi atraktivní, protože autorka se v ní poměrně podrobně věnuje českým reáliím, a to jak období druhé světové války, tak svému vztahu k Václavu Havlovi a Václavu Klausovi. Její hodnocení České republiky je poměrně lichotivé: „Česká republika je jednou z nejúspěšnějších postkomunistických zemí. Vděčí za to především téměř vizionářské hospodářské politice svého bývalého ministerského předsedy, mého starého přítele a oddaného hayekovce Václava Klause.“ (str. 25) Podobně kladně hodnotí i Václava Havla: „Československo mělo v roce 1989 obrovské

šťěstí, že mělo Václava Havla – naprosto bezúhonného, uznávaného téměř v celém světě, který byl symbolem lidového odporu a nakonec se stal vůdcem a prezidentem celého národa.“

Tato hodnocení jsou ale jen úvodem ke klíčové pasáži, v níž autorka hájí tezi, že studenou válku vyhrál Západ. Tvrdí, že to byl především Ronald Reagan, jemuž se podařilo válku vyhrát bez jediného výstřelu. Jako klíčový faktor pro dosažení tohoto vítězství se jeví rozhodnutí USA zahájit tzv. Strategickou obrannou iniciativu (SDI). Ta měla být rozhodujícím faktorem, který přivedl SSSR k jednacímu stolu. Tuto tezi autorka dokládá citacemi posledního sovětského ministra zahraničních věcí Alexandra Bessmertnycha. Thatcherová obhájuje i vlastní roli v tomto zápase a dělá to v zásadě stejnými slovy, jako prozvovala svou politiku v 80. letech v Downing Street 10.

Nepřekvapí proto, že se v Praze na zmíněné konferenci tvrdě utkala právě s Michailem Gorbačovem. Ten hájil tezi, že studenou válku nevyhrál nikdo. Že nevíťezila žádná ideologie, protože žádná nemá dostatečné nástroje pro řešení aktuálních problémů světa. S takovým přístupem Thatcherová nikdy nesouhlasila. Pro ni byl zápas mezi svobodou a socialismem velmi jednoduchý a přehledný. A na této interpretaci trvá i proti západním kritikům – Strobu Talbottovi nebo Kennethu Galbraithovi. Nutno nicméně dodat, že zásluhy Michaila Gorbačova o relativně civilizované ukončení studené války autorka nezpochybňuje.

Čeho dosáhla Amerika?

Druhá kapitola knihy je věnována roli USA v moderním světě. Svým způsobem je klíčem k pochopení celého zahraničněpolitického myšlení Margaret Thatcherové. Spojené státy jsou dle jejího přesvědčení přirozeným a morálně oprávněným vůdcem světa. Toto oprávnění jim přísluší z toho důvodu, že obhájují svobodu, byť to neznamená, že Thatcherová vždy a za všech okolností souhlasí s tím, co USA dělají. Naopak. V mnoha ohledech je vůči nim kritická. Ale jen tehdy, pokud se odchyľují od hájení svobody a demokracie ve světě. Potom neváhá kritizovat například politiku prezidenta Clintona v Somálsku

nebo zmatečnou politiku prezidenta Bushe staršího. Přesto však autorka tvrdí, že „pouze Amerika je po stránce morální i materiální způsobilá být vůdčí silou světa. Osud Ameriky je úzce spjat s globálním šířením hodnot svobody. Je třeba, aby nejbližší spojenci Ameriky, především její spojenci v anglicky mluvícím světě, považovali její poslání za součást poslání svého“ (str. 41).

Základem oddanosti Ameriky myšlence individuální svobody je dle Thatcherové kalvinistické náboženské přesvědčení prvních osadníků, důsledné trvání na uplatňování tradičních anglických svobod a ochota dalších vln přistěhovalců podstupovat riziko při odchodu do Ameriky a následně i při budování nové existence. To všechno dohromady položilo základy silnému americkému individualismu a oddanosti myšlence svobody. Tyto hodnoty jsou v očích Margaret Thatcherové tak významné, že opravňují USA ke světovému vůdcovství.

To, že USA a Západ vyhráli studenou válku, je podle Margaret Thatcherové dobře a stejně správné je i to, že po rozpadu SSSR vznikl tzv. unipolární svět v čele právě s USA. Tato skutečnost Thatcherovou na rozdíl od mnoha francouzských, německých, ruských, čínských nebo europeistických politiků nijak nepobuřuje. Snahy o vyvažování americké moci založené na myšlence prosazování multipolárního světa považuje za nesprávné – za jakousi „třetí cestu“ v mezinárodní politice. Americké vůdcovství je dle Thatcherové nicméně třeba využívat rozumně. Vyvarovat se musí především nebezpečí izolacionismu a přílišné angažovanosti všude na zeměkouli bez jasně stanovených priorit.

Za klíčové imperativy pro politiku USA považuje Thatcherová nutnost bojovat proti mezinárodnímu terorismu a snahu o eliminaci hrozby ze strany tzv. zlotřilých států. Zvláštní pozornost věnuje otázce protiraketové obrany. Autorka tvrdí, že Západ vyhrál studenou válku především z toho důvodu, že zahájil práce na SDI, jejímž základem byla protiraketová obrana proti sovětským raketám. SDI znamenala zásadní odklon od doktríny tzv. vzájemně zaručeného zničení, na jejímž základě byla v 70. letech dosažena strategická rovnováha a následně byla smluvně zajištěna.

Účinná obrana proti raketám protivníka je dle Thatcherové aktuální i nyní – coby nástroj k obraně před zlotřilými státy, jako je Severní Korea, Irák, Írán, Libye, Sýrie nebo Somálsko. Autorka trvá na tom, že Západ má mít v každém okamžiku k dispozici technologii, která zajistí, že nebude moci být nikým vojensky vydírán. Což mají zajistit právě regionální nebo globální systémy protiraketové obrany. Pokud takové systémy Západ bude mít k dispozici, bude stále schopen prosazovat své hodnoty po celém světě. Pokud je naopak mít nebude, bude agresivními a totalitními režimy tlačěn do kompromisů a ústupků, které jej budou oslabovat. Takový vývoj by vedl k omezování svobody a demokracie, a proto je správné se mu bránit.

V tomto ohledu Thatcherová významně ovlivňuje americké strategické myšlení. Tvrdý postoj USA a Británie vůči Libyi praktikovaný americkou a britskou vládou vedl po vydání knihy ke změně tamějšího kursu. Válka proti Iráku vedená stejnou koalicí (po vydání knihy) je opět dokladem toho, že naznačená strategie je v mnoha směrech sdílena i současnými vládami USA a Británie. Podobně se to týká i politiky Západu vůči Severní Koreji, Íránu nebo Sýrii. Autorka je přesvědčena, že jedinou cestou, jak si s těmito režimy poradit, je „vybudovat globální systém obrany proti balistickým raketám“ (*str. 70*).

Hádanka jménem Rusko

Třetí kapitola knihy je věnována Rusku. Autorka se tomuto tématu věnuje poměrně rozsáhle na pětaticeti stranách. Časově pokrývá události od studené války až k současnému prezidentu Putinovi, vrací se i do carské historie. Z hlediska současného čtenáře jsou však nejzajímavější ty pasáže, které se týkají aktuální politické situace. Autorka v tomto směru uvádí pět imperativů pro politiku Západu: „O tom, jak se Rusové chovají, musíme říkat jasnou pravdu: v Čechensku se chovají nepřijatelně. Musíme dát jasně najevo, že sice respektujeme zájmy velmocí, ale odmítáme přiznat Moskvě jakékoli právo destabilizovat jiné země bývalého Sovětského svazu. Pobaltské země by měly být přijaty do NATO, jak si přejí, a to ve vhodné dobu. V sázce jsou důležité zájmy Západu na Ukrajině a v zemích Střední Asie a jižního Kavkazu.

(...) V boji proti islámskému extremismu ve Střední Asii musíme i nadále spolupracovat s Ruskem.“

Pokud se podíváme na tento soupis doporučených priorit, lze konstatovat, že Západ se jimi v zásadě dodnes řídí. To, že Rusko postupuje proti Čečensku nepřijatelně krutě, říká Západ od počátku rusko-čečenského konfliktu. To, že Moskva nemá právo destabilizovat okolní státy, se Západ rovněž snaží v praxi uplatňovat. Přijetí pobaltských států do NATO se krátce po zveřejnění knihy stalo realitou a situace na Ukrajině, v zemích Střední Asie a na jižním Kavkazu alespoň předmětem velkého zájmu. Tzv. oranžová revoluce na Ukrajině v roce 2004 byla otevřeným střetem mezi zastánci proruské a prozápadní orientace Ukrajiny a Západ dal jasně najevo, kam směřují jeho sympatie. Vývoj událostí dal konečně autorce za pravdu i ve věci spolupráce Západu a Ruska v boji proti islámskému terorismu.

Vůči Rusku samotnému autorka doporučuje postupovat s pevným vědomím toho, že cílem je i v této zemi „skutečná ekonomika volné soutěže postavená na zdravých financích, nízkých daních, omezené vládě a především vládě zákona“ (*str.* 93). Podle ochoty ruské politické elity naplňovat tento cíl doporučuje autorka vstřícnost Západu „dávkovat“. Nesmí se ale zapomínat na ruský arzenál zbraní hromadného ničení; podmínkou pomoci Západu Rusku musí být zajištění bezpečnosti Západu jak prostřednictvím řádného dohledu nad ruským arzenálem, tak omezováním možnosti jeho vývozu do zlotřilých států.

Kauza Asie

Zdaleka největší část knihy z pohledu pojednávaných částí světa (téměř osmdesát stran) autorka věnovala Asii. Píše zde o všech významných asijských státech – Číně, Indii, Japonsku, Malajsii, Pákistánu, Singapuru, Tchaj-wanu i Hongkongu. Poté následuje téměř třicet stran pojednání o zlotřilých státech, které s výjimkou Libye opět všechny leží v Asii. Opomenut nebyl ani arabsko-izraelský konflikt, jemuž je věnována pozornost v subkapitole „Svatá země“.

Pro českého čtenáře je překvapivé, že autorka věnuje tak velkou pozornost Asii. Z hlediska aktuálního vývoje světové ekonomiky a poli-

tiky je to však pochopitelné. Navíc v Evropě není kvalifikovanějšího národa pro kontakt s Asií než právě Británie; Thatcherová sama je v tomto ohledu kvalifikovaným dědicem nejlepších britských imperiálních tradic. (Už v dětství se toužila stát úřednicí indické koloniální správy. Její otec tehdy údajně poznamenal, že než dospěje, koloniální správa pravděpodobně bude minulostí. Vřelý vztah k Indii, Hongkongu a Singapuru však autorce zůstal. Koneckonců předání Hongkongu zpět Číně domlouvala v 80. letech právě její vláda.)

Za klíčové státy současné a budoucí Asie považuje Thatcherová Čínu, Indii, Japonsko a Indonésii. Nicméně zaujímá vůči nim diferencovaný postoj. Vůči Číně doporučuje v zásadě stejný postoj jako vůči bývalému SSSR, tj. vystupovat z pozice síly, neustupovat, mluvit o porušování lidských práv a důsledně trvat na ochraně zájmů Západu jak v ekonomických, tak vojenských záležitostech. Zvláštní místo v tom samozřejmě hraje ochrana Tchaj-wanu před případnou čínskou agresí.

Zcela jiný je její postoj vůči Indii. V souvislosti s ní Západ doporučuje postupovat vstřícně, hlavně z toho důvodu, že se jedná o demokracii schopnou reálně vyvažovat ekonomický i vojenský potenciál Číny. Je v tom částečně trocha britské imperiální nostalgie a hrdost na pozitivní dědictví, které britská koloniální správa v Indii zanechala, ale také jasný strategický kalkul. Thatcherová bez obalu doporučuje, aby Západ přestal Indii bránit v tom, aby získala legální statut jaderné mocnosti, naopak by měl toto úsilí Indie podpořit. Není bez zajímavosti, že právě k tomuto kroku se čtyři roky po vydání knihy odhodlal americký prezident G. W. Bush.

V souvislosti s Indií Thatcherová doporučuje také to, aby země byla přijata mezi stálé členy Rady bezpečnosti OSN. V případě Japonska, které o statut stálého člena usiluje rovněž, by však Západ podle Thatcherové podporu vyjadřovat neměl; pouze by měl zemi povzbudit k posílení jejích ozbrojených sil a k převzetí větší odpovědnosti při prosazování globálních zájmů Západu. Krom toho Thatcherová Japonku doporučuje provést hospodářské reformy dle jejího vzoru. Bez reform se podle ní země nemůže vymanit ze současné (již řadu let trvající) stagnace.

Indonésie jako největší muslimský stát na světě má potenciál k demokratickému i hospodářskému rozvoji a Západ by jej měl podpořit.

Zlotřilé státy

Velkou pozornost autorka věnuje tzv. zlotřilým státům a postupu Západu vůči nim. Přes výhrady k termínu „zlotřilý stát“ autorka v zásadě souhlasí s tím, že Severní Korea, Írán, Irák, Sýrie a Libye patří do stejné kategorie. Ke každému je ale nutné přistupovat individuálně, protože jsou každý trochu jiný a jinak motivovaný. V zásadě ale platí, že mají být všechny přivedeny po dobrém nebo po zlém k tomu, aby se vzdaly svých ambic v oblasti zbraní hromadného ničení.

Zde se opět dostáváme k debatě o ochraně Západu proti nebezpečí balistických raket s různými druhy náloží. I po několika letech, které již uplynuly od vydání knihy, je tato otázka stále aktuální. Libye raději sama podnikla kroky směřující k nápravě svých vztahů se Západem. Irák byl donucen k poslušnosti vojenskou akcí, jak to dopadne v případě Íránu, Severní Koreje a Sýrie, zatím není jasné. Každopádně Západ nespouští ze zřetele ani nyní svůj cíl zbavit se nebezpečí, které z těchto států pro světový mír plyne. Strategie, kterou doporučuje autorka, je stará známá „politika cukru a biče“; doporučení stran Libye zní takto: „Rozumná míra stimulů a odměn za dobré chování může být užitečnou součástí strategie, která má omezit škody, jež Kaddáfí páchá: ale jediná cesta, jak zkrotit jeho ambice, vede přes věrohodnou hrozbu silou.“

Problém zlotřilých států je snad s výjimkou Severní Koreje ve všech případech propojen s izraelsko-arabským konfliktem. Autorka si to dobře uvědomuje a tvrdí, že nemůže nabídnout žádné jednoduché řešení. Západ by měl nicméně přijmout několik základních principů: jediným spolehlivým vnějším mírotvůrcem mohou být pouze USA; mír však USA nejsou schopny vynutit, musí jej chtít obě strany konfliktu; dříve nebo později musí vzniknout malý palestinský stát, který by měl být v přátelském vztahu s Izraelem. To vše musí být vykoupeno velkou trpělivostí. Aktuální vývoj ve zmiňované oblasti ukazuje, že cesta k míru bude ještě velmi dlouhá.

Slavnostní ceremoniál 12. dubna 1990

Lidská práva a bezpráví

Velmi zajímavou kapitolou knihy je pasáž věnovaná lidským právům. Ani zde Thatcherová nezůstává nic dlužna své pověsti nekompromisní bojovnice proti levici. Podle jejího soudu je zápas mezi pravíci a levicí veden i na poli soudnictví a mezinárodního práva. Při definování svého postoje se vrací zpět k britským politickým tradicím omezené vlády a „organického růstu“ práv a svobod. Podrobně se věnuje i norimberskému tribunálu a definuje jej jako tribunál vítězných mocností, nikoliv jako mezinárodní tribunál.

Od toho potom odvozuje svůj zásadní odpor k ustavení Mezinárodního trestního tribunálu, který je v jejích očích nástrojem mezinárodní nové levice v tažení proti zájmům Západu. Mnoho pozornosti věnuje otázce jugoslávského a rwandského trestního tribunálu a také kauze generála Pinocheta, jehož se španělské soudy pokusily trestně stíhat mimo území Chile a bez vazby na jakoukoliv španělskou oběť. Jako důkaz levicové předpojatosti španělského soudu přitom uvádí odmítnutí stíhat v podobné kauze také Fidela Castra, u něhož jsou naopak konkrétní španělské oběti dobře zdokumentovány.

Klíčový je v autorčině uvažování axiom, že lidská práva „nevisí ve vzduchoprázdnu“, že vždy musí být někým konkrétním zajišťována a vynucována a musí být odvozena od vůle a úsilí konkrétního (demokraticky spravovaného) suverénního státu. Nepřekvapí proto, že v závěru této pasáže vyzývá: „Všichni konzervativci musí podniknout protiútok proti šiku lidských práv nové levice, a to s takovou intelektuální silou, s jakou jsme v uplynulých dobách bojovali se starou levicí“ (*str.* 250).

Války na Balkáně

Samostatná kapitola knihy je věnována konfliktu, jenž vypukl na počátku 90. let na území bývalé Jugoslávie. Autorka jej vidí velmi ostře jako boj mezi „zlým“ velkosrbským nacionalismem v čele se Slobodanem Miloševićem a „hodnými“ národně-emancipačními silami. V této kapitole se dle mého soudu autorka dopouští největšího zjednodušení situace. V Jugoslávii, národnostně tak nehomogenní zemi, bylo uplatnění práva národů na sebeurčení velmi obtížné. Hra-

nice mezi jednotlivými státy jugoslávské federace byly stanoveny pro Srby velmi nepříznivě, a proto je (i za cenu vyvolání války) nechtěli akceptovat. V tomto ohledu měl Milošević podporu naprosté většiny Srbů a i dnešní demokratická reprezentace Srbska má v této věci stejný postoj. Thatcherová však soudí, že „jakmile jednou národy Jugoslávie projevíly přání opustit ji, nemělo dojít k žádným pokusům udržet zemi pohromadě“.

Takový imperativ je ale zcela idealistický. Jak by se autorka tvářila na to, kdyby se stejnou logikou usilovali o samostatnost na Británii například Skotové? Milošević byl bezpochyby nebezpečný diktátor, který má na svědomí mnoho lidských životů, ale jeho protihráči včetně Izetbegoviče a Tudjmana také nebyli žádní „svatoušci“. A to zcela pomíjím v poslední době se vynořující informace o účasti radikálních islamistických žoldnářů v jugoslávském konfliktu. Thatcherová se během 90. let vždy přimlouvala – a činí tak i ve své knize – za tvrdý postup vůči Miloševićovi včetně použití zbraní.

V roce 1999 vyjádřila plnou podporu válce NATO proti Srbsku. V několika pasážích se nicméně brání tomu, aby cílem Západu na Balkáně bylo vytvoření „protektorátu NATO a EU“, kde si nadnárodní byrokracie bude uskutečňovat své sny. Přesně takovou situaci však Západ svým působením přivodil. Podle autorky nezbyvá nic jiného, než uskutečnit „reálný program obnovy Kosova a návratu uprchlíků“, „jasný harmonogram referenda o nezávislosti“ a „následné rychlé, ale spořádané stažení mezinárodních sil z Kosova“.

O Unii

Pro čtenáře z Evropy je rozhodně nejzajímavější částí knihy pojednání o Evropské unii a vztahu mezi Británií a Evropou. Autorka zde rozvíjí své velmi kritické názory na koncept Evropské unie i na její jednotlivé politiky. Vysloveně odmítavě se staví k tzv. evropskému ekonomickému a sociálnímu modelu, který je ideovým základem současné Evropské unie. Odmítá i společnou zemědělskou politiku EU a celkovou tendenci EU prosazovat v mezinárodním obchodu protekcionismus. Autorka je i proti přijetí eura v Británii a budování

tzv. evropské armády. To vše jsou dle jejího názoru pouhé součásti širšího plánu na vybudování evropského superstátu, který odmítá jako celek.

Thatcherová v kapitole „Evropa – sny a noční můry“ dospívá k zajímavým doporučením. A podotýkám, že tak činí v roce 2001, tj. ještě před rozšířením EU z patnácti na pětadvacet států. Klíčovým doporučením je, že „staré argumenty pro rozšíření členství EU už neplatí. EU by měla být dotlačena k tomu, aby přistoupila na dohodu o volném obchodu s kandidátskými zeměmi. Někdo by ji měl také přimět, aby přestala podrývat zemědělský sektor těchto zemí dotováním svých výrobků na účet jejich zemědělců“ (str. 297). Autorka tedy již v roce 2001 výrazně korigovala své předchozí názory. Do té doby totiž byla velkou stoupenkyní rozšíření EU. Důvodem k tomu bylo přesvědčení, že rozšířená EU bude méně náchylná prozrazovat další „prohlubování“ integrace. Vývoj však šel v této věci jiným směrem a Unie se v roce 2004 rozšířila. Zcela však platí to, co autorka řekla na adresu podrývání zemědělství nových členských států dotovanou produkcí EU-15. Tato zjevná nespravedlnost skutečně nastala a navíc byla ještě před rozšířením EU-15 na EU-25 potvrzena až do roku 2013 v podobě nižších dotací pro zemědělce v nových členských státech.

Celým textem o EU se jako červená nit táhne souboj o interpretaci moderních evropských dějin. Zatímco europaganda tvrdí, že Evropská unie je založena na hodnotách svobody, demokracie, lidských práv a zajištění míru, Thatcherová tvrdí, že svobodu a mír v Evropě zajistil ozbrojený odpor proti nacismu vedený konkrétními národními státy s podporou USA; tvrdí, že svoboda a demokracie mohou být v Evropě dále zajištěny pouze tak, že státy budou nadále suverénní a budou spolu dobrovolně spolupracovat tam, kde to pro ně bude výhodné. (Europeisté naopak tvrdí, že mír bude zajištěn pouze tehdy, pokud se co nejvíce pravomocí národních států předá evropským orgánům a ty budou spravovat novou mírovou Evropskou unii.)

Tyto dva vzájemně neslučitelné postoje vedou autorku k výzvě, aby Británie zcela přehodnotila své vztahy s Evropskou unií. Dosavadní bilanci britsko-evropského vztahu od druhé světové války považuje-

je za negativní. Dokonce i obrovské vítězství, jehož sama Thatcherová dosáhla v podobě trvalého „britského rabatu“, ji nepřesvědčuje o tom, že Británie je schopna pozitivně ovlivňovat evropskou politiku ve svůj prospěch. Velkým zklamáním je pro ni i vývoj jednotného trhu, do jehož ustavení investovala mnoho úsilí. Proto trvá na tom, že Británie si musí za každou cenu udržet libru a nepřijímat euro. Dále doporučuje, aby Británie Evropskou unii zcela opustila a dohodla si s ní samostatnou bilaterální smlouvu. Takové řešení by Británii dle jejího názoru umožnilo zcela se vyvázat z povinností a omezení společné zemědělské politiky EU a obnovilo by její suverenitu v otázce rybolovu v britských pobřežních vodách. Dalo by Británii rovněž možnost zcela se zbavit nesmyslné evropské regulace v mnoha hospodářských a sociálních otázkách a připojit se případně ke konceptu Severoatlantické smlouvy o volném obchodu (NAFTA).

Thatcherová zde uzavírá svou dlouhou evropskou myšlenkovou pouť, na jejímž začátku byla zastánkyní vstupu Británie do EHS a na konci zastánkyní odchodu z této organizace. V obou případech jsou důvody stejné: v obou případech kalkulovala, co je pro Británii v dané situaci nejvhodnější. V roce 1975 při referendu o vystoupení z EHS řkala: „Zůstaňme“. Nyní říká, že je lepší odejít, protože „globálně obchodujeme a globálně musíme i myslet – nespoutáni hranicemi těsné Evropy“ (str. 349).

Omezená vláda

Závěrečné pasáže knihy autorka věnovala obhajobě kapitalismu, individualismu a omezené vlády. Thatcherová obhajuje svobodu a kapitalismus na základě Hayekovy argumentace a ukazuje, že jeho rozvoj v posledních dvaceti letech přinesl mimořádné úspěchy. Přesto je stále terčem levicové kritiky. Kapitalismus funguje dle autorky dobře pouze tehdy, „když je daňové a regulační břemeno jednotlivců i podniků mírné“. Proto „je povinností všech konzervativců obhajovat ze zásady nízké výdaje, nízké daně a mírnou regulaci“ (str. 363–364).

Zajímavé je autorčino trvání na tom, že „peníze jsou z morálního hlediska neutrální – záleží na tom, co vy s nimi uděláte“ (str. 368).

Z principu odmítá termín „sociální spravedlnost“, protože přerozdělování, které ji jako jediné může zajišťovat, podrývá spravedlnost skutečnou. Podstatou sporu mezi pravíci a levíci je nadále spor o svobodu a rovnost. Pravice podporuje svobodu a rovnost pouze před zákonem. Jiné druhy rovnosti musí pravice ze zásady odmítat, protože zpravidla vedou k omezování svobody. Obdobně jako na národní úrovni odmítá autorka i globální přerozdělování. Třetí svět není chudý z toho důvodu, že jej Západ vykořisťuje, ale proto, že není dostatečně zapojen do volného obchodu a nejsou v něm dostatečně zajištěna vlastnická práva a vláda práva.

Thatcherová rovněž odmítá všechny katastrofické scénáře malthusiánského charakteru včetně jejich moderních verzí. Ukazuje, jak se mylili autoři z okruhu tzv. Římského klubu, když počítali s brzkým vyčerpáním surovinových zdrojů. Podobně odmítá také „hloupé tlachy o globálním oteplování“ a tvrdí, že „s podezřením bychom se měli dívat na plány globální regulace, které až příliš krásně zapadají do dalších předem naplánovaných agend“. Mezi politiky nové levice, jako je Bill Clinton, Albert Gore, Tony Blair nebo Robin Cook, se na sklonku druhého tisíciletí rozšířila teorie o rychle přicházející klimatické katastrofě.

Thatcherová nazývá tento postoj „klimatické dogma“. Problém tzv. skleníkového efektu není dle jejího názoru dostatečně vědecky podložen, a není tedy důvod k restriktivní globální regulaci. Proto je dle jejího soudu správné, že prezident G. W. Bush odmítl podepsat Kjótský protokol; EU v tomto ohledu naopak chybovala. Řešením globálních problémů je dle autorky globální kapitalismus svobodného podnikání a je povinností všech jeho stoupenců postarat se o to, aby se výhody volného obchodu zpřístupnily všem zemím světa. Klíčem k funkčnímu kapitalismu je omezená, malá vláda, která lidem bere co nejméně a ponechává na nich co největší část starostí o jejich životy.

- ▲ Ronald Reagan s Helmutem Kholem před Braniborskou bránou 12. června 1987. Zde při památném projevu vyzval Michaila Gorbačova ke zbourání Berlínské zdi.
- ▲ Ronald Reagan se loučí – poslední den ve funkci prezidenta USA 20. ledna 1989

Postskriptum: Ronald Reagan vlastní rukou

Roman Joch

Dlouho se mělo za to, že Ronald Reagan žádný velký intelektuál či myslitel nebyl. Dokonce i jeho pravicoví konzervativní stoupenci byli přesvědčeni, že Reagan se (naštěstí) držel dvou či tří zásadních principů („uzbrojit SSSR až zčerná“, snížit daně, dodat lidem optimismus), které byly politicky správné, výhodné a především naprosto žádoucí pro jeho dobu, ale jinak o společenských problémech příliš hluboce nepřemýšlel. Ve dvou či třech nejdůležitějších politických otázkách své doby měl pravdu, to jistě, ale spíše intuitivně než promyšleně. Jeho velký úspěch tudíž jeho odpůrci vykládali jako náhodu a jeho stoupenci jako důsledek štěstí a mimořádného politického talentu.

A Reagan sám nikdy nijak nenaznačoval, že by intelektuálem a myslitelem byl. Spíše naopak, snažil se působit jako fajn chlápek z Kalifornie.

Takže názory na něj v době jeho prezidentství byly slyšet z úst jeho odpůrců („přátelský osel“) i jeho stoupenců a obdivovatelů („je neuvěřitelné, jak málo toho ví a jak moc je úspěšný“).

Byly hlasy, které se od tohoto převažujícího mínění lišily již v té době: například americký historik a publicista Lee Edwards (dnes působí na Heritage Foundation) zdůrazňoval, že konvenční obraz Ronalda Reagana coby prostáčka, který nic nečte, je mylný; uvedl, že v roce 1965 – rok před tím, než Reagan poprvé kandidoval na guvernéra Kalifornie – za ním přijel do jeho domu na jeho ranči v pohorí Santa Ynez nad městem Santa Barbara udělat rozhovor. Byl horký letní den. Reagan zanechal Edwardse ve své knihovně/pracovně a odešel do kuchyně připravit ledový čaj. Edwards si všiml, že v Reaganově knihovně je spousta kvalitních titulů týkajících se politické filosofie, ekonomie a morálních i strategických problémů studené války – explicitně si pamatoval tyto čtyři knížky: „Ekonomie v jedné lekci“ od Henryho Hezlitte, „Zákon“ Frederica Bastiata, „Cesta k nevolnictví“

Friedricha Hayeka a „Svědék“ Whittakara Chamberse. Poté, co je vytáhl z Reaganovy knihovny, ke svému úžasu zjistil, že ty knížky jejich majitel několikrát četl a navíc důkladně okomentoval svými poznámkami na okrajích stránek! Jinými slovy, Reagan to všechno nejen četl, ale o všem i hluboce přemýšlel a své postřehy si vpisoval přímo do knížek!

Kolik politiků – či aspirujících politiků – v Americe, ve světě, či u nás čte Hazlitta, Bastiata, Hayeka, Chamberse, chápe je a přemýšlí o nich? Ukažte mi takového politika a já vám ukážu velice výjimečného, nestandardního politika – spíše intelektuála a myslitele.

Jenže Edwardsův názor na Reagana zůstal menšinový, ba až ojedinelý – až do konce 20. století. A pak v roce 2001 nastal šok – pro všechny, stoupence i odpůrce Reagana.

Jeho bývalí spolupracovníci a asistenti Annelise a Martin Andersonovi našli staré poznámkové sešity Ronalda Reagana z druhé poloviny 70. let, konkrétně z let 1975–1979. V těchto letech – poté, co mu skončilo druhé období guvernéra Kalifornie – Reagan pracoval jako rozhlasový komentátor; jednak aby se měl čím živit, jednak aby neztratil pozornost Američanů poté, co už neměl žádnou volenou funkci – když chtěl přesto ještě kandidovat na prezidenta. Týden co týden vysílaly rozhlasové stanice po celých Spojených státech po dobu těchto pěti let jím namluvené politické komentáře k aktuálnímu dění a společenským problémům.

Všichni, či téměř všichni měli za to, že exguvernérovi asistenti napíší komentáře a on je pak svým příjemným hlasem ve studiu namluví.

A pak manželé Andersonovi našli staré žluté poznámkové sešity, v nichž byly Reaganem vlastnoručně a tužkou napsány jeho rozhlasové projevy – včetně jeho gramatických a stylistických oprav. Zjistilo se, že:

(1) Reagan si své politické komentáře psal sám.

(2) Komentáře měly značnou intelektuální hloubku a sofistikovanost, svědčící o tom, že jejich autor o společenských problémech hluboce přemýšlel a ty nejdůležitější otázky má už promyšleny.

(3) Komentáře jsou napsány stylisticky ladným, literárně hezkým a myšlenkově bohatým jazykem.

Jejich autor tedy nebyl jen průměrný, tuctový politik, jenž hezky říkal to, co mu připravili ostatní, ale nadprůměrný společenský myslitel a politický intelektuál.

V roce 2001 Annelise a Martin Andersonovi a historik Kiron Skinner tyto Reaganovy rozhlasové komentáře knižně vydali; polovinou knihy jsou přepisy Reaganových textů a druhou polovinou fotokopie jeho rukopisů – aby všichni viděli, že originály psal skutečně Reagan. Kniha se jmenuje „Ronald Reagan svou vlastní rukou“.

Vychází z ní politik, vlastně státník, který, když byl v roce 1980 zvolen prezidentem, měl již všechno dokonale promyšleno a připraveno; a pak to už jen realizoval. Zbytek je historií.

Doporučená literatura

- Aughey, Arthur, Jones, Greta, Riches, W. T. M.: **The Conservative Political Tradition in Britain and the United States**, Pinter, London 1992
- Berger, Peter L.: **Nejistý triumf demokratického kapitalismu**, OI, Praha 1992
- Demokracie očima amerických prezidentů a naše současnost**, Český svaz bojovníků za svobodu, David & Shoel, Praha 1998
- D'Souza, Dinesh: **Ronald Reagan**, Barrister & Principal, Brno 2004
- Fajmon, Hynek (et al.): **Česká republika, Spojené státy americké a terorismus**, CEP, Praha 2002
- Fajmon, Hynek: **Margaret Thatcherová a její politika**, Barrister & Principal, Brno 1999
- Heywood, Andrew: **Politické ideologie**, Victoria Publishing, Praha 1994
- Jenkins, Peter: **Mrs. Thatcher's Revolution**, Harvard Univerzity Press, Cambridge 1988
- Joch, Roman: **Americká zahraniční politika a role USA ve světě**, OI, Praha 2000
- Joch, Roman: **Američtí státníci dvacátého století**, Bulletin OI č. 118, Praha 2001
- Joch, Roman: **Levice a pravice: tři pojednání**, Bulletin OI č. 56, Praha 1996
- Kanavagh, Dennis: **Thatcherism and British Politics**, Oxford Univerzity Press, 1990
- Morgan, Kenneth, O.: **Dějiny Británie**, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999
- O'Sullivan, John: **Prezident, papež a premiérka**, Ideál, Praha 2007
- Petřík, Lukáš: **Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana**, CDK, Brno 2008
- Reagan, Ronald: **Život jednoho Američana**, Prostor, Praha 1998
- Reaganová, Nancy: **Teď jsem na řadě já**, Čs. spisovatel, Praha 1992
- Rovná, Lenka: **Premiérka Jejho Veličenstva**, Evropský kulturní klub, Praha 1991
- Suchý, Petr: **Reagan a říše zla**, CDK, Brno 2004
- Thatcherová, Margaret: **Umění vládnout**, Prostor, Praha 2003
- Thatcherová, Margaret: **Roky na Downing Street**, Naše vojsko, Praha 1996
- Tindall, George B., Shi, David E.: **Dějiny států USA**, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994

Autoři textů

Mgr. Hynek Fajmon (1968), historik, člen ODS, autor knihy „Margaret Thatcherová a její politika“. Vystudoval FF UK v Praze, studoval také na Diplomatické akademii ve Vídni a na London School of Economics and Political Science. Od roku 2001 byl členem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, v roce 2004 získal poprvé mandát poslance Evropského parlamentu, kde působil v rozpočtovém a zemědělském výboru. V roce 2009 byl do Evropského parlamentu opětovně zvolen.

MUDr. Roman Joch (1971), ředitel Občanského institutu, absolvoval studium na 1. lékařské fakultě UK v Praze a studijní pobyty na Kriebler Institute of the Free Congress Foundation a na Notre Dame University; byl rovněž stážistou v Acton Institute a obdržel Lincoln Fellowship v Claremont Institute. Autor studie „Americká zahraniční politika a role USA ve světě“ a knih „Proč právě Irák?“ a „Vzpouora proti revoluci 20. století“.

Obsah

Předmluva	5
Margaret Thatcherová a Ronald Reagan – politici svobody, Hynek Fajmon	7
Etická a hodnotová východiska thatcherismu a reaganismu	11
Morální základy thatcherismu, <i>Hynek Fajmon</i>	11
Ronald Reagan a morální vůdcovství, <i>Roman Joch</i>	13
Margaret Thatcherová a Ronald Reagan – vítězové studené války	18
Thatcherová, Reagan a Gorbačov, <i>Hynek Fajmon</i>	18
Ronald Reagan, antikomunismus a vítězství ve studené válce, <i>Roman Joch</i>	20
Ekonomická politika M. Thatcherové a R. Reagana	24
M. Thatcherová: Obrat v hospodářské politice, <i>Hynek Fajmon</i>	24
Ronald Reagan a ekonomická svoboda, <i>Roman Joch</i>	27
Margaret Thatcherová a její politika, Hynek Fajmon	32
Roky na Downing Street	32
Cesta k moci	38
Umění vládnout	59
Postskriptum: Ronald Reagan vlastní rukou, Roman Joch	76
Doporučená literatura	80
Autoři textů	81

**Skupina
Evropských
konzervativců
a reformistů**

Hynek Fajmon a Roman Joch
Margaret Thatcherová a Ronald Reagan

Fotografie jsou publikovány za podmínek veřejné licence
Creative Commons, či je poskytly Ronald Reagan Library
a Margaret Thatcher Foundation.

Redakční úprava: Věra Raupachová

Typografie a grafická úprava: Jan Devera

Tisk: Janova dílna, Třebestovice

Ve spolupráci se skupinou Evropských konzervativců a reformistů (EKR)
vydal Petr Kopecký, Sídliště 1427/8, 289 22 Lysá nad Labem,
jako svoji třetí knižní publikaci
1. vydání, 2010

Neprodejné

ISBN 978-80-903182-2-9

Na vydání této publikace spolupracovala

**Skupina
Evropských
konzervativců
a reformistů**

Články, projevy, kontakty, užitečné odkazy
a další aktuální informace o činnosti
poslance Evropského parlamentu
Hynka Fajmona najdete na

www.fajmon.eu

Poslanecká kancelář v ČR
Smetanova 55, 288 02 Nymburk
tel.: 325 513 827
mob.: 728 316 053
e-mail: hynek.fajmon@ods.cz

Neprodejně

ISBN 978-80-903182-1-2